

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

SOCIÁLNÍ ČINNOST
ŘÁDU KŘIŽOVNÍKŮ S ČERVENOU HVĚZDOU

SOCIAL ACTIVITIES OF
THE ORDER OF KNIGHTS OF THE CROSS WITH THE RED STAR

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce:

ThDr. Martin Marek Krupica, Th.D.

Autor:

Michael Šantin

PRAHA 2017

PODĚKOVÁNÍ

Za vedení mé práce děkuji o. archimandritovi ThDr. Markovi M. Krupicovi, Th.D., ChLJ. Za konzultace děkuji i mému otci o. prot. Mgr. Miroslavu J. Šantinovi, KCLJ a za konzultace z dějin řádu děkuji o. Mgr. JCLic. Davidu Kučerkovi, O.Cr.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci *Sociální činnost řádu Křižovníků s červenou hvězdou* vypracoval samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12.4. 2017

.....
Michael Šantin

ANOTACE

Tato bakalářská práce se soustředí na činnost řádu Křižovníků s červenou hvězdou v oblastech charitativní a sociální práce. Sleduje vývoj řádu v kontextu sociálně-politických událostí a poukazuje na proměny řádové činnosti v průběhu času. Čtenáře seznamuje s církevními reáliemi a specifiky, které jsou v práci popsány, jakož i s významnými osobnostmi, které ovlivňovali řádový chod.

ANNOTATION

This Bachelor's thesis describes the Order of the Knights of the Cross with the Red Star and their charitable and social activities. The evolution of the Order with regard to the social and political context is also described as well as the changes within the Order over time. The thesis also focuses on the Catholic church itself and its specifics. The Order's important members and the other people who were influenced by them are also further alluded to within the body of the thesis.

KLÍČOVÁ SLOVA

Křižovníci – České země - sociální práce – špitály – charita – pomoc potřebným

KEYWORDS

Knights of the Cross – Bohemia – social activities – hospitals – charity – help to the needful

= O B S A H =

1. ÚVOD	
1.1 Uvedení práce	Str. 8
1.2 Historický úvod	Str. 10
1.3 Klášterní život	Str. 11
1.4 Strukturalizace řeholního života	Str. 13
1.5 Řeholní kanovníci	Str. 14
1.6 Rytířské řády	Str. 16
2. SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ	
2.1 Z Anežčina životopisu	Str. 18
2.2 Anežčina volba řehole	Str. 19
3. ZALOŽENÍ KŘIŽOVNÍKŮ	
3.1 Důvody založení	Str. 21
3.2 Počátky řádové činnosti	Str. 22
4. SLUŽBA CHUDÝM A NEMOCNÝM	
4.1 Z dějin péče o potřebné	Str. 24
4.2 Středověké špitálnictví	Str. 26
5. MATERIÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ ŠPITÁLŮ	
5.1 Špitální jmění	Str. 28
5.2 Daňové úlevy	Str. 30
6. KŘIŽOVNICKÉ ŠPITÁLY	
6.1 O Křižovnickém špitálnictví	Str. 31
6.2 Cheb	Str. 31
6.3 Litoměřice	Str. 32
6.4 Stříbro	Str. 32
6.5 Most	Str. 33

6.6	Ústí nad Labem	Str.	33
7.	OBDOBÍ HUSITSKÝCH BOUŘÍ		
7.1	Křižovníci během bouří	Str.	34
7.2	Návrat Křižovníků do Prahy	Str.	36
8.	ŘADOVÁ OBNOVA V DOBĚ JAGELLONSKÉ	Str.	37
9.	ZMĚNY ŘADOVÝCH AKTIVIT		
9.1	Řád v 16. století	Str.	39
9.2	Období postulace	Str.	40
9.3	Kardinál Harrach	Str.	41
10.	ŘADOVÁ ČINNOST V 17. – 19. STOLETÍ		
10.1	Rytířským řádem	Str.	43
10.2	Obnova špitální činnosti	Str.	45
10.3	Hradiště sv. Hypolita	Str.	46
10.4	Arcibiskup Mořic Adolf	Str.	46
10.5	Péče o nemocné v éře Osvícenství	Str.	49
11.	ŘADOVÁ ČINNOST VE 20. STOLETÍ		
11.1	Období I. republiky	Str.	52
11.2	Období po II. světové válce	Str.	53
12.	KANONIZACE ANEŽKY ČESKÉ		
12.1	Blahoslavení Anežky	Str.	55
12.2	Svatořečení Anežky	Str.	55
13.	ČINNOST ŘÁDU V SOUČASNOSTI		
13.1	Po revoluci 1989	Str.	57
13.2	Současnost	Str.	57
14.	ZÁVĚR	Str.	58

15. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	Str.	59
16. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	Str.	60
17. SEZNAM OSTATNÍCH ZDROJŮ	Str.	61
18. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH (A JEJICH ZDROJŮ)	Str.	63

1. ÚVOD

1.1 Uvedení práce

Křižovníci,¹ nazývaní také Řeholní kanovníci Nejsvětějšího Kříže od červené hvězdy, se v průběhu let stali velmi vlivným řádem s velkým počtem špitálů, široce podporující sociální a charitativní činnost. Avšak význam křižovnického řádu spočívá také v osobě zakladatelky, sv. Anežky České. Na jisté výjimečnosti mu přidávají skutečnosti, že se jedná o jediný mužský řád založený ženou, a zároveň jediný řád založený v Českých zemích.

Tato práce si klade za cíl seznámit čtenáře s působností křižovníků na sociálním a charitativním poli v průběhu času, neboť již od svého založení se členové řádu věnovali špitálnictví a pomoci nejpotřebnějším. Pro lepší pochopení dějinných a společensko-politických souvislostí, jsou čtenáři napříč textem nastíněny i tyto aspekty, mající velký vliv na další řádový vývoj a dílčí proměny jeho aktivit.

V prvních kapitolách je nastíněna dobová situace počátku 13. století, pro uvědomění si reálií, ze kterých vycházela sv. Anežka, jakož i další osobnosti, které jsou se vznikem řádu a počátky jeho činnosti spjaty.

Proces formování řádu na základě špitálního bratrstva a rozbor středověkého špitálnictví je obsahem kapitol následujících. V nich se také budu věnovat popisu nejvýznamnějších křižovnických špitálů, které před husitskými nepokoji tvořily páteř tehdejší charitativní činnosti. V další části se tato práce bude zabývat Husitskými válkami. Ty jsou důležitým mezníkem v rámci řádových aktivit, jejich významnost spočívá také v mimořádně silném dopadu na dobovou českou společnost, která trpěla nejvíce zejména po duchovní a sociální stránce. Trvalo dlouhou řadu let, než se poměry opět stabilizovaly. Přes stabilizaci poměrů se křižovníci k provozování špitálů v takové míře jako před válkami nevrátili, ale stále více se zapojovali do působení v oblasti pastorace. Řád řešil spíše cizí problémy; arcibiskupství a krále. Nastává období postulace velmistřů řádu na pražské arcibiskupy, toto období bude trvat přes 140 let.

¹ Nebo také *Křižovníci*, úzus není ustálen.

Další kapitoly se pak věnují obnově řádu velmistrem Pospíchalem, návratu ke špitálnímu a charitativním aktivitám, obnově řádu po materiální i duchovní stránce. V tomto období prestiž řádu rostla strmě a stoupající tendenci měla až do vlády císaře Josefa II. Během éry Osvícenství se vztah panovníka k církvi značně zhoršil, josefínské tendence navíc ovlivňovali i mnohé církevní hierarchie. Centralizace státu zasahovala i do oblasti hospitální činnosti, na kterou si nárokoval monopol stát.

Během světových válek řád také utrpěl značné škody, zejména během nacistické okupace a během komunistického pronásledování církve. Většina řeholníků byla internována nebo přesunuta do ústraní; z toho důvodu nebylo možné na českém území provádět jakoukoli organizovanější sociální činnost. Řád však díky své vídeňské komendě mohl v určité míře fungovat alespoň v zahraničí, kde se soustředil zejména na pomoc emigrantům z tehdejší čs. lidově demokratické republiky.

Svatořečení Anežky České v listopadu 1989 předcházelo sametové revoluci, po které se řád opět začal vzpamatovávat po dlouhém období nesvobody. V současné době řád opět vzrostl početně a ačkoli již sám žádnou nemocnici neprovozuje, stále na chod několika z nich přispívá a působí hojně v duchovní správě.

1.2 Historické uvedení

České země na počátku 13. století procházely značným kulturním vývojem, díky souboru mnoha událostí, které se na území království odehrály. Došlo k prudkému kulturnímu, územnímu i náboženskému rozvoji, který byl během vlády Karla IV. dovršen povýšením pražského biskupství na metropolitní arcibiskupství (se sufragánními biskupstvími² v Olomouci³ a Litomyšli⁴), čímž vzniká samostatná česká církevní provincie.⁵ Díky rostoucímu vlivu církve a zdokonalení její vnitřní organizace, se rozšířilo i její pole působnosti z výhradně duchovní péče, také na pole kulturní, vzdělávací a sociální. Byla zřizována církevní školská zařízení, kde se vyučovala trivium. Hojně vznikaly špitály pro pomoc potřebným a další zařízení, jejichž prostřednictvím byl upevňován církevní vliv napříč celou společností a zároveň vliv státu na církev. Kněží se stali nositeli křesťanské kultury, v tomto období také vzrůstá lidová zbožnost, ve velké míře se začaly konat poutě, společnost si zároveň začala postupně uvědomovat potřebu, postarat se organizovaněji o nejchudší a obecně nejpotřebnější obyvatele.

Mezi nejvýznamnější osobnosti 13. století na duchovně-sociálním poli patří dvě významné české světice; Anežka Česká a Zdislava z Lemberka,⁶ které se věnovaly zakládání špitálů a charitativní činnosti. Obě pocházely ze šlechtických

² Metropolitní arcidiecéze je hlavou církevní provincie. V jejím čele stojí arcibiskup s titulem metropolita, který má pravomoce, vymezené Kodexem Kanonického práva z r. 1983: Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny: Latinsko-české vyd. s věc. rejstř. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6. (dále jen zkr. CIC) dle kán. 436, vůči sufragánním biskupům (tj. biskupům v dané církevní provincii). Ve 13. století měl arcibiskup-metropolita rozsáhlé pravomoce a privilegia, v současné době je jeho postavení spíše v souladu s principem *primus inter pares*.

³ Olomoucké biskupství, zal. 1063 v návaznosti na tradici velkomoravského biskupství (od r. 880). Sufragánem pražským do r. 1777, kdy bylo povýšeno na metropolitní arcibiskupství.

⁴ Litomyšlské biskupství, zal. 1344, v souvislosti s povýšením pražského biskupství, kdy podmínkou pro ustanovení provincie byla nutnost alespoň dvou sufragánů. Zaniklo během husitských nepokojů r. 1425, obnoveno jako titulární biskupství v r. 1973.

⁵ Církevní provincie je vysoká jednotka církevní správy, tvořena metropolitní arcidiecézí, spolu s alespoň dvěma dalšími tzv. sufragánními (arci)diecézemi (sufragánní arcidiecéze je na stejné úrovni, rozdíl je pouze v prestiži titulu), srov. CIC kán. 431-434.

⁶ Svatá Zdislava z Lemberka (1220-1252) byla česká šlechtična, žijící v severních Čechách, kam byla provdána za šlechtice Havla. Věnovala se zakládání špitálů a přímé péči o nemocné, chudé a vězněné. Zemřela pravděpodobně na tuberkulózu ve věku 33 let. Svatořečena byla v roce 1995 papežem Janem Pavlem II., je patronkou rodin a Litoměřické diecéze. Liturgická oslava připadá na 30. května (památka, v litoměřické diecézi svátek).

rodin, Anežka přímo z rodiny královské. Díky příkladu takto společensky postavených osob, které získaly podporu svých rodin a okolí, s sebou přinesl v našich zemích do té doby nebývalý zájem o pomoc těm, kteří stáli na samém okraji společnosti. V té době vznikají první základy pro pozdější rozsáhlou špitální činnost v Českých zemích.

1.3 Klášterní život

Mezi nejvýznamnější šířitele křesťanství patřili v období vrcholného středověku mniši, žijící podle různých řeholí⁷ v kláštorech. Právě oni byli nositeli vzdělání; vyznali se v otázkách teologických, filosofických či pastoračních (věnovali se daný řád i pastoraci a nejen kontemplativnímu způsobu života⁸), zároveň také manuálně pracovali.

Každý klášter té doby musel být soběstačnou jednotkou; lokalita, kde měl být postaven nový klášter byla pečlivě vybírána podle řady kritérií (která se napříč řády mírně lišila). Mezi křesťanskými vládci se stalo oblíbenou zvyklostí zakládat na dobývaném pohanském území kláštery. Mniši byli zvyklí na skromný život, tudíž se rychle adaptovali na případně méně příznivé podmínky (resp. klášterní život poskytoval téměř jednotnou úroveň napříč všemi kláštory dané řehole) a jejich misionářská činnost významně pomáhala s christianizací oblasti.⁹

Hlavním důvodem pro založení kláštera, resp. poskytnutí finančních prostředků pro jeho vybudování, byla myšlenka na *věčnost*, kdy se fundace kláštera chápala jako kající skutek pro spásu duše dotyčného a jeho rodiny, apod. Ať již byly důvody jakékoli, mniši, žijící v daném klášteře, přijímali od příchozích věřících

⁷ Řehole (z lat. regula, tj. pravidlo) je písemně formulovaný soubor pravidel pro život v rámci určitého církevního řádu. Nejstarší je řehole sv. Benedikta. Jednu řeholi může sdílet více řádů, odlišnosti jsou dány řádovými stanovami.

⁸ Kontemplativní (z lat. contemplatio) zp. života označuje tzv. *nazírání* (nebo také *uvažování o...*) na Boha během hluboké modlitby. Jedná se o spolupráci člověka na tom, aby se stal co nejvíce podobný Bohu. Mezi kontemplativní řády, jejichž členové zpravidla žijí v klauzuře (uzavření od okolního světa) patří např. klarisky, cisterciáci a cistercičky či karmelitáni a karmelitánky.

⁹ LAWRENCE, C. H. Dějiny středověkého mnišství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-88-7. S. 68-72

intence.¹⁰ Na jejich úmysly vysluhovali bohoslužby a modlili se za ně. V té době bylo běžné, že se v klášteře nacházelo skriptorium,¹¹ kde mniši přepisovali knihy, či sepisovali listiny pro krále či šlechtu.

Neodmyslitelnou součástí kláštera je kostel. V případě, že se jedná o opatství, pak je zde tzv. opatský kostel, který má (v určitých případech) obdobné hierarchické postavení jako katedrála.¹² Dále se zde nacházejí zahrady či pole pro pěstování nejrůznějších plodin, dílny, kde docházelo k jejich zpracování a celé hospodářské zázemí kláštera. Jak bylo nastíněno výše, klášter musel být zcela samostatný a ještě se věnovat určité činnosti, která jeho obyvatele živila.

Po smrti zakladatele západního mnišství, sv. Benedikta, se však úroveň mnišského života spíše zhoršovala. Docházelo navíc k útokům barbarských kmenů Vikingů a Saracénů, kteří mnohé kláštery poškodili; rozsáhlá obnova řeholního života nastala až počátkem 10. století.¹³

Práce, kterou řeholní bratři nebo sestry vykonávali, se lišila dle řádové řehole. Benediktini se, v souladu s řádovým heslem *ora et labora* (modli se a pracuj), věnovali nejrůznějším činnostem; od zemědělství, přes školsví, až po duchovní správu farností.¹⁴ Augustiniáni se věnují podobným činnostem, navíc také misiím, publikační činnosti či péči o potřebné.¹⁵ Chudé sestry svaté Kláry se oproti zmíněnému věnují

¹⁰ Tzv. mešní stipendium je příspěvek, který věřící věnuje prostřednictvím kněze církvi za to, aby byly slouženy mše sv. na jeho úmysl (intenci). (CIC kán. 945)

¹¹ Skriptorium znamená doslova *místo na psaní*. Jedná se o označení středověké klášterní písarské dílny. Většina knih před vynálezem (resp. jeho širší evropské rozšíření) knihtisku (1447/48) vznikala právě v klášterních skriptoriích.

¹² Opat je ordinářem mnichů, kteří žijí v opatství (a příp. v některém z jeho dceřiných klášterů), obdobným způsobem, jako je (arci)biskup ordinářem pro svou (arci)diecézi. [Ordinář (z lat. *ordinarius*) je nositel církevního úřadu na úrovni biskupa. (CIC kán. 134)], existují také územní opatství v čele s územním opatem, která zahrnují i několik farností, nepatřící do žádné diecéze. Dle CIC je územ. opatství „určitou územně ohraničenou část božího lidu, kterou vzhledem ke zvláštním okolnostem řídí opat jako vlastní pastýř obdobně jako vlastní biskup“ (CIC kán. 370).

¹³ BROOKE, Christopher Nugent Lawrence. Evropa středověku v letech 962-1154. Praha: Vyšehrad, 2006. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-7021-831-2. S. 327

¹⁴ Slovanská benediktinská kongregace sv. Vojtěcha; „Řád sv. Benedikta, Život podle řehole, [online], [cit. 2017-01-08]. Dostupný z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>

¹⁵ Česká provincie řádu sv. Augustina; Augustiniáni [online], © 2005–2017, [cit. 2017-01-27]. Dostupné z: <http://www.augustiniani.cz/augustiniani/augustiniani>

zejména písarské, a také publikační činnosti, protože v jejich případě je kladen velký důraz na uzavření se od okolního světa.¹⁶

1.3 Strukturalizace řeholního života

S narůstajícím počtem klášterů bylo potřeba ustanovit efektivní správu s jasnou hierarchií. Opat, který vedl určitý klášter (nebo skupinu klášterů, které měly dceřiný vztah k danému opatství), jmenoval z řad mnichů tzv. *obedienciáře*, kteří měli na starost určitý úkol, tj. *obedienci*.

Hlavní funkcí, kterou opat takto svěřoval byl úřad převora. Ten byl opatovým zástupcem, jemuž postupem doby přibývaly společenské povinnosti, tedy se stále více vzdaloval řeholnímu životu, zejména pro lenní povinnosti.¹⁷ Převor, coby opatův zástupce, tak byl zodpovědný za každodenní chod kláštera. Postupně měl již v rámci kláštera vlastní dům se soukromou kaplí.

Pro otázky vojenské, vyplývající z lenního vztahu vůči králi měl tzv. fojta, tedy vlastního zmocněnce.¹⁸

Bratr kantor (neboli precentor) měl na starost výuku řeholníků, chod bohoslužeb a dohled nad skriptoriem.

Bratr novicmistr měl na starost nové členy kláštera (novice), kteří se připravovali na věčné sliby (trvalé žití v klášteře).

Bratr infirmář se staral o nemocné spolubratry, mající také vlastní budovu.

Bratr sakristián dbal o čistotu v klášterním kostele, liturgických nádob, ochranu ostatků svatých, apod.

Bratr hostitel se staral o hosty, kteří přicházeli do kláštera, neboť podle sv. Benedikta má být klášter vždy schopen přijmout hosty, včetně těch, kteří za to nemohli zaplatit.

¹⁶ Klášter sester klarisek; Práce, [online], © 2008-2017, [cit. 2017-01-27]. Dostupné z: <http://www.klarisky.cz/pages/cs/prace.php>

¹⁷ Opat, který byl *leníkem* (neboli *manem*) krále, tj. byl mu vázán slibem poslušnosti a v případě potřeby byl povinen poskytnout i vojenskou pomoc (nebo finanční náhradu, která by pokryla výdaje na určený počet vojáků), za tuto (byť i jen případnou) pomoc pak získal do užívání statky (v tomto případě opatství a jeho majetek, které byly často vlastnictvím krále, popř. jiného šlechtice), tzv. manství. Dále se jednalo o povinnost účastnit se zasedání královského soudu a královské rady, nezřídka šlo o zpovědníky krále či vyšší šlechty.

¹⁸ Lawrence, pozn. 9, s. 130-131

Bratr komorník měl na starost praní oděvů, jakož i liturgických rouch.

Bratr almužník byl správcem darů pro chudé a jiné potřebné, což byla ve středověku jediná klášterní charitativní služba.

Během času povinnosti jednotlivým obediencářům přibývaly, a proto své úkoly delegovali na další mnichy, čímž docházelo k tvorbě nových pozic. Zároveň lze pozorovat vzrůstající tendenci v počtu osob, které byly zapojeny do chodu kláštera; jak osob duchovních (řeholní bratři, resp. sestry), tak osob laických.¹⁹

Postupem let se úřad opata stával stále více společenskou funkcí. Opatova prestiž se na konci středověku dala srovnat s úrovní říšského knížete. Z duchovního otce, dbajícího na řádný chod kláštera (rukou neomezenou), se stal hodnostář s velkým církevním i světským vlivem, jehož pozice byla velice odlišná od té, kterou ve své řeholi představoval sv. Benedikt.²⁰

1.5 Řeholní kanovníci

Aurelius Augustinus, který se narodil v roce 354 na území dnešního Alžíru, byl mimořádně inteligentní a nadaný člověk, který se však soustředil zejména na osobní pohodlný život, zároveň byl velice světsky orientovaný s předpoklady pro velice dobrou kariéru. Během svého pobytu v Miláně začal navštěvovat přednášky tamního biskupa Ambrože, nejprve však z důvodu vlastního prospěchu. Postupně se však velice dobře seznámil s křesťanským učením, což jej pak zcela odvrátilo od dosavadního života. Tak v roce 386 odchází do ústraní, aby se v tichosti připravil k přijetí křtu. Pokřtěn byl v roce 387, a následně se vrátil zpět do Afriky, kde se podílel na založení komunity, nesoucí se v duchu prvotního křesťanství, vyznačující se zejména společným majetkem.

Při návštěvě města Hippo Regius (dnešní Anneba, Alžírsko) se zúčastnil bohoslužby, jejímiž dalšími účastníky byl požádán, aby se stal knězem. Augustin, zvyklý na pospolitý život v duchu provkřesťanské obce, se příliš nechtěl vzdát (již

¹⁹ Tamtéž, s. 119-121

²⁰ Catholic encyclopedia; Abbot, [online], © 2009 by Kevin Knight, [cit. 2017-02-09]. Dostupné z:: <http://www.newadvent.org/cathen/01015c.htm>

podruhé) dosavadního života. Přesto to nakonec udělal, byl vysvěcen na kněze, a začal působit v Hippo. Po pěti letech obdržel biskupské svěcení a začal svou službu v roli duchovního pastýře.²¹ Měl v úmyslu obnovit i v duchovních své diecéze vztah k pospolitému životu a chudobě v klášterním duchu. Toto společenství, které založil se stalo vzorem i pro řeholníky z jiných oblastí. Taková společenství přijala řeholi sepsanou Augustinem a byli nazýváni řeholní kanovníci.²² Augustin zemřel v roce 430 a v průběhu 7. století byly jeho ostatky přeneseny do katedrály v Pavii u Milána.²³

Augustinova řehole, poskytující pravidla pro život řeholních kanovníků, byla objevena až v průběhu 11. století. Církevního schválení se jí dostalo ve 12. století, a více než 130 řeholních řádů ji přijalo za svou a začalo podle ní žít.²⁴ Řehole však neposkytovala pravidla pro praktický život v klášteře, který si určovali sami řeholní kanovníci v rámci tzv. *consuetudines* (tj. dosl. *obvyklostí*).²⁵

²¹ Termínem *duchovní pastýř* jsou přeneseně označováni kněží a biskupové (resp. další církevní představitelé), dle srov. Jan 10,11-16, kdy nejvyšším pastýřem (často Dobrým pastýřem) se rozumí Ježíš Kristus.

²² Jako kanovníci jsou označováni ti klerici, kteří vedou společný, neboli kanonický život dle určitých pravidel (řehole). Postupem času došlo k rozdělení na kanovníky řeholní, žijící stále takovýmto způsobem a na kanovníky světské, kteří oddělili ze společného majetku díl pro jednotlivce a žili z něj. V současné době pokračuje tradice řeholních kanovníků (*canonici regulares*) a tzv. světských kanovníků (*canonici seculares*), kteří jsou členy kapituly při katedrále, nebo významném kostele, majíce na starost zejm. slavnostní liturgii v něm a péči o něj. Kanovníci v rámci katedrální nebo kolegiátní kapituly jsou církevními hodnostáři, mající různá privilegia, avšak (v současné úpravě) spíše liturgického a čestného charakteru. (srov. CIC kán. 503-510)

²³ *Translace*, neboli přenesení ostatků, bylo až do 10. století vnímáno jako výraz úcty, jehož důsledkem bylo uctívání dotyčného jako světce. Jednalo se o způsob kanonizace, neboť ta, v podobě v jaké ji známe dnes (tj. výhradně vyhrazená papeži) neexistovala. Tímto způsobem byl šířen kult světce. V současné době musí před samotným svatořečením proběhnout kanonizační proces (prvním stupněm, při započetí procesu je kandidátovi udělen titul *Služebník Boží*, následně *Ctihodný*, *Blahoslavený* a poté *Svatý*, kdy na jednotlivé stupně musí kandidát splnit podmínky po tzv. apoštolském zkoumání a církevním soudu).

WOODWARD, Kenneth L. *Making saints: how the Catholic Church determines who becomes a saint, who doesn't, and why*. New York: Simon and Schuster, c1990. ISBN 978-0-671-64246-4. s. 63, 85, 272

²⁴ Je nutné odlišit společenství řeholních kanovníků a mnišské řády; resp. jejich precedenci před mnichy. Církevně-právní úprava dle kán. 491, § 1 CIC 1917, hovoří (mj.) o zákazu přestupu řeholních kanovníků do mnišských řádů. Univerzita Karlova; *Revue pro církevní právo* číslo 3/96, [online], © 1995 by JUDr. Ignác A. Hrdina, O.Praem., [cit. 2017-02-28]. Dostupné z: <http://specp.prf.cuni.cz/1-10/hrdina.htm>

²⁵ Lawrence, pozn. 9., s. 162-163

Řehole se jevila jako velice vhodná pro řády, jejichž členové žili v klášteře pospolitým životem, avšak neměli touto řeholí zákaz vlastnit majetek. Ukázala se tak být veskrze praktickou např. pro premonstráty - řeholní kanovníky, dominikány (tzv. bratry kazatele) či samotné augustiniány.²⁶ Řeholí sv. Augustina se řídí také Křížovníci s červenou hvězdou.

1.6 Rytířské řády

Specifickou skupinou mezi řeholními společenstvími se staly rytířské řády. Díky změně církevního pohledu na otázku zabíjení při obraně křesťanských hodnot, bylo mj. možné spojit mnišský stav se stavem vojenským. Během 11. století se této myšlence dostalo široké podpory ze strany tehdejších papežů-válečníků, kteří bránili moc nástupce sv. Petra.²⁷

Svým dílem přispěla ke změně církevního názoru první křížová výprava, která se uskutečnila v letech 1095 - 1099. Cílem těchto bojů bylo osvobození svatých míst na blízkém východě. Pro osoby, které chtěly sloužit křesťanským ideálům, ale zároveň nechtěly přijít o potěšení z boje, představovaly nově vznikající rytířské řády kvalitní naplnění života.²⁸

Prvním rytířským řádem, který byl založen v roce 1120 pro ochranu poutníků, kteří putovali do Svaté země, byli Chudí rytíři Krista a Šalamounova chrámu, neboli zkráceně templáři.²⁹ Avšak starším společenstvím (datem založení) než templáři jsou rytíři Řádu svatého Jana Jeruzalémského, známí dnes spíše jako johanité či Maltézští rytíři (nositelé za jméno umisťují zkratku O.Melit.). Ti však vznikli již roku 1099 jako charitativní a špitální bratrstvo pečující o zraněné, nemocné či jinak trpící poutníky. Církevní řádem se stali až v roce 1113; na rytířský řád byli povýšeni později, až v roce 1120.³⁰

²⁶ Tamtéž, s. 160-162

²⁷ Tamtéž, s. 205

²⁸ Tamtéž, s. 206

²⁹ Papežskou bulou *Vox in excelso* byl řád v r. 1312 zrušen a nebyl nikdy obnoven.

³⁰ Maltézský řád nebyl (na rozdíl od Templářů) zrušen, v současnosti se věnuje převážně charitativní a sociální činnosti. Jedná se o suverénní řád, tzn. nestátní subjekt mezinárodního práva bez vlastního území (s dvěma exteritoriálními územími). Řád má i v současné době vlastní ozbrojené jednotky,

Dalším významným řádem, který v této epoše (po r. 1098) vznikl jsou rytíři řádu sv. Lazara Jeruzalémského, zvaní Lazariáni (zkr. OSLJ). Tito rytíři, kteří se tradičně oblékali do zelené, pečovali o malomocné, později vojensky bránili křesťanské zájmy, v dnešní době se opět věnují péči o nemocné a charitě.³¹

Rytířské řády hrály obecně klíčovou úlohu při obraně a znovudobývání Svaté země během křížových výprav i během útoků muslimů v Evropě. V současné době se jejich činnost týká zejména sociálních a charitativních aktivit.

PŘÍLOHA č. I.

Znak řádu Křižovníků s červenou hvězdou

vydává vlastní pasy, známky, má status pozorovatele u OSN, udržuje diplomatické styky s 94 státy. BUBEN Milan: Encyklopedie řádů a kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. 1. vydání. Praha: Libri, 2002. sv. I. díl: Řády rytířské a křižovníci. s. 215. ISBN 80-7277-085-3. s. 29-32

³¹ Tamtéž, s. 158-161

2. SVATÁ ANEŽKA ČESKÁ

2.1 Z Anežčina životopisu

Anežka Přemyslovna byla dcerou českého krále Přemysla Otakara I. a jeho druhé manželky Konstancie Uherské. V raném dětském věku byla poslána na výchovu na dvůr vratislavských Piastovců.³² Měla se provdat za syna knížete Jindřicha I. Bradatého a Hedviky z Andechsů,³³ Boleslava. Anežčina výchova byla svěřena právě do Hedvičiných rukou. Pobývala v trebanickém klášteře, který Hedvika založila coby výchovný ústav pro dospívající šlechtičny. Její zbožný a příkladný život na Anežku velice zapůsobil a silná křesťanská výchova výrazně nasměrovala její budoucí životní zájem.

Po smrti prince Boleslava (1206/1208) odešla Anežka zpět do Prahy. Na královském dvoře nezůstala dlouho, vzápětí se totiž stěhovala do premonstrátského kláštera v Doksanech, kde byla vychovávána dva roky.³⁴ Po této době se vrátila opět do Prahy, ve věku osmi let.

V té době pojal Přemysl Otakar I. myšlenku spojení svého rodu se Štaufy, římskoněmeckou vládnoucí dynastií. Císař Fridrich II., jemuž mj. Přemysl vděčil za svůj královský titul, měl syna Jindřicha, který byl ustanoven říšským králem a vládl společně s otcem. Proto během roku 1219 proběhla jednání mezi českým králem a říšským císařem ohledně budoucího sňatku jejich potomků a následně došlo k uzavření smlouvy o zasnoubení. Anežka byla vyslána na dvůr vévody Leopolda I. Babenberského v Rakousích. Zde měla pobývat, aby si zvykla na německojazyčné prostředí, než dosáhne věku, kdy bude způsobilá ke sňatku s Jindřichem. Kvůli

³² Piastovci byli původní polskou knížecí a později královskou dynastií, odvozující svůj původ od bájného knížete Piasta, resp. od prvního historicky doloženého knížete Měška I. (nebo také Mečislava I., 935–25.5. 992). Rod vymřel po meči vévodou Janem IV. v r. 1526.

³³ Svatá Hedvika Slezská (1174-1243) byla bavorská šlechtična, žijící ve Slezsku jako manželka tamního knížete. Pro svůj příkladný křesťanský život plný pomoci potřebným (budovala nemocnice, špitály a kláštery) byla papežem Klementem IV. svatořečena krátce po své smrti, roku 1267. Je patronkou Slezska, Polska a diecéze Görlitz (Zhořelec) v Německu a Ostravsko-opavské diecéze, také exulantů a snoubenců. Liturgická oslava připadá na 16. říjen.

³⁴ Klášter v Doksanech (okres Litoměřice), zal. 1144, je nejstarší ženský klášter premonstrátského řádu v Českých zemích (zrušen r. 1782, obnoven r. 1998).

politickým neshodám však z tohoto sňatku roku 1222 sešlo a Anežka se vrátila do Čech. Během let 1227–1229 žádal o Anežčinu ruku jak anglický král Jindřich III., tak i císař Fridrich. Když se o situaci dozvěděl papež Řehoř IX., zakázal Přemyslu Otakarovi císařovu nabídku přijmout, protože ten byl papežem exkomunikován.

Nastalá situace byla pro českého krále tíživá; s říšským císařem udržoval nadstandardní vztahy (byl říšským kurfiřtem)³⁵ a aby se Anežka provdala do Říše, bylo již dříve součástí jeho plánu. Obě nabídky k sňatku tak zůstaly nevyslyšeny.

O něco později, v roce 1231, dorazila od císaře Fridricha ještě druhá nabídka. Jeho motivem bylo zabránit rozvodu svého syna Jindřicha. Ten již ženatý byl a zároveň toužil po Anežce. V tomto roce se však Anežka definitivně rozhodla pro řeholní život, a proto císařskou nabídku odmítla s odůvodněním, že se již zaslíbila Kristu. Takové odůvodnění se na císařském dvoře setkalo s pochopením, pravděpodobně se jednalo o nejlepší možné řešení situace.

2.2 Anežčina volba řehole

Naprostá chudoba františkánů, resp. ženské větve Chudých sester sv. Kláry, byla patrně něčím, co Anežku přitahovalo, coby radikální změna jejího stávajícího života. Absolutní chudoba, panující v tomto řádu, doplněná o úplnou rovnost sester byla na tehdejší poměry něčím naprosto ojedinělým. Ve většině řádů té doby panovala odlišnost na základě společenského původu. Sestry chórové, pocházející z urozených rodin byly nadřazeny sestrám laickým, které nepocházely ze šlechtických rodů a byly jim určeny spíše pomocné práce.³⁶

Způsob, jakým klarisky žily Anežku velmi přitahoval, proto se rozhodla, vstoupit právě ke klariskám. Ačkoli se nikdy se sv. Klárou osobně nesetkala, vyměnily si několik dopisů; Klára Anežku podporovala v šíření ideálů sv. Františka v Českých zemích.

³⁵ Termínem *kurfiřt* (z německého *Kurfürst*) se označuje kníže, který měl právo volit císaře Svaté říše římské.

³⁶ Taková byla praxe i u sester Premonstrátek, v jejichž klášteře v Doksanech Anežka pobývala.

Ačkoli byla Anežka plně rozhodnutá zasvětit svůj život Kristu již v roce 1231, kdy započala i stavba kláštera, sliby složila až později, roku 1234. Papež Řehoř IX. následně poslal pět sester z Tridentu (dnešní Itálie), které spolu s Anežkou a dalšími sedmi ženami ze šlechtických rodin utvořily první komunitu klarisek. Vzhledem k společenskému postavení Anežky papež určil, aby se první abatyší stala právě ona, což ale Anežka, stejně jako dříve Klára, odmítla, poněvadž se jednalo o společensky prestižní post. Anežka přijala pouze titul představené kláštera, který byl spojený s odpovědností za jeho chod, avšak bez společenské pompy.

Inspirace sv. Klárou se promítla i do Anežčina usilování o privilegium chudoby. To nakonec papež klášteru udělil; bylo rozhodnuto, že proti vůli kláštera mu nesmí být darován žádný majetek. Anežka žila v klášteře v chudobě a pokoře, jak bylo stanoveno absolutní rovností sester.

Za vlády králů Václava I. a Přemysla Otakara II., se klášteru dařilo dobře. Po roce 1278, kdy byl v bitvě na Moravském poli poražen Přemysl Otakar II., se však situace do značné míry změnila; v království začala doba útisku a rozsáhlý hladomor, jehož obětí se stala 2.3. 1282 i Anežka. Již za života byla Anežka uctívána jako světice. Křižovníkům bylo papežem uděleno privilegium pěstovat v řádu její kult.

O Anežčino svatořečení usilovala česká královna Eliška Přemyslovna (1292-1330), avšak beatifikace se uskutečnila až v roce 1874 (bl. Pius IX.) a ke kanonizaci došlo až roku 1989 (sv. Jan Pavel II.). Pražský klášter (nacházející se v současné Anežské ulici), který byl Anežkou založen, je jejím jménem nazýván již od 15. století.

3. ZALOŽENÍ KŘÍŽOVNÍKŮ

3.1. Důvody založení

Dnes již není možné s určitostí říci, co přesně Anežku vedlo k tomu, aby v blízkosti kláštera založila i špitál laického bratrstva. Pravděpodobně již v době, kdy se chystala vstoupit do řádu, měla kolem sebe skupinu ubohých osob, o které se bylo potřeba postarat. Myšlenka, založit pro ně určité centrum, vznikla patrně díky její vnitřní potřebě pomáhat druhým, zvláště těm, kteří žili v těch nejhorších podmínkách.

Jako blízké pravdě se zdá, že na celou věc nahlížel český král Václav I., Anežčin bratr, poněkud pragmatičtěji. V té době se v Českých zemích rozmáhal Řád Německých rytířů, tedy se velice hodila myšlenka vytvořit jim jakousi protiváhu. Špitální bratrstvo bylo, dle tehdejší praxe, opakovaně potvrzeno jak králem, tak papežem, záhy pak došlo k jmenování představeného *mistrem*, v čemž lze sledovat paralelu s rytířskými řády.

V roce 1230 odkoupila královna-vdova Konstancie velké statky německého řádu, které byly následně králem Václavem převedeny Anežčinu špitálu a následně zůstaly bratrstvu.

Ještě před založením Anežčina špitálního bratrstva fungovaly v Českých zemích i jiné řády se svými špitály; johanité, templáři, němečtí rytíři, a další. Dne 14.4. 1237 papež Řehoř IX. bulou *Omnipotens Deus*³⁷ ustanovil bratrstvo jako nový, samostatný řád Křižovníků, podléhající přímo Svatému stolci. Zároveň byla nově vzniklému řádu udělena imunita vůči obecným interdiktům³⁸ a biskupským exkomunikacím,³⁹ zaručena byla též svobodná volba představeného.

³⁷ Papežská bula (z lat. *bull*) je papežský výnos, týkající se důležitých právních aktů papeže. Název buly je vždy odvozen od jejích počátečních slov. Pro text buly se užívá nejčastěji latina, výjimky nejsou časté, avšak jsou přípustné. *Omnipotens Deus*, z lat. *Všemohoucí Bůh*.

³⁸ Interdikt (z lat. *interdictum*, tj. zakázáno) znamená zákaz účasti na bohoslužbách, nebo v případě, kdy je trestaná osoba nositelem svěcení, pak nesmí bohoslužby vysluhovat. Dříve byly také interdikty vyhlášovány nad místy, institucemi, apod. Současný CIC zná jen interdikt osobní. (CIC kán. 1370, 1373, 1374, 1380)

³⁹ Exkomunikace (z lat. *ex-communicare*) znamená vyloučení (vyobcování) z církve, tedy exkomunikovaný je vyloučen z možnosti přijímat (je-li nositelem svěcení, pak také udělovat) svátosti. Jedná se o nejtěžší církevní trest. (CIC kán. 1331)

3.2 Počátky řádové činnosti

Nově založený řád potřeboval základní prostředky pro samostatné fungování. Anežka se proto v roce 1238 zřekla špitálu při klášteře Na Františku ve prospěch křižovníků, stejně tak majetků, které špitálu náležely.

Křižovníci za svůj vzor pojali právě johanity, významný rytířský řád. Chtěli se jim podobat jak zevnějškem, tak rytířskými postoji. Aby byl nový řád rozeznatelný, žádala Anežka již v roce 1250 o rozlišovací znamení. Pražský biskup Mikuláš, který byl od papeže tímto úkolem pověřen, vydal dne 17.6. 1252 listinu, kterou ke stávajícímu červenému maltézskému kříži v černém poli, přidal červenou hvězdu, umístěnou pod křížem (viz příloha č. I.). Slavnostní předání nového řádového znamení proběhlo v kostele sv. Petra na Poříčí a od té doby je řád znám jako Křižovníci s červenou hvězdou. Nový znak potvrdil 20.6. 1256 papež Alexandr IV. (pontifikát⁴⁰ 1254-1261), čímž byl počáteční vývoj řádu uzavřen.

Špitální bratrstvo, resp. nově vzniklý řád, mělo svá určitá specifika. V první řadě se jedná o jediný mužský řád, který kdy založila žena. Tato žena byla sama členkou řádu, který se řídil řeholí sv. Františka. V případě křižovníků se však jednalo o řeholí sv. Augustina. V tomto lze spatřovat zejména praktické důvody; Františkánská chudoba nebyla příliš slučitelná s vlastněním majetku, který řád, majíce se starat o nejchudší potřebné, bezesporu potřeboval. Proto byli Křižovníci založeni jako *ordo canonicus*, tedy jako řád řeholních kanovníků. Později, v 17. století, se objevuje třetí specifikum; přívlastek *ordo militaris*, znamenající vojenský řád, a to přesto, že se řád nikdy neúčastnil žádné vojenské výpravy, ani jako takový nebyl založen. Toto označení bývá vysvětlováno, jako důsledek těsného přidružení se k řádům, které již na území Českých zemí působily a věnovaly se také hospitální činnosti (např. právě johanité).

Již po deseti letech fungování řádu přestaly tehdejší prostory dostačovat. Z toho důvodu bylo pro nový klášter vybíráno místo s dostatečnou kapacitou, kde by

⁴⁰ Pontifikát je označení pro úřad papeže (pontifika) a zároveň označuje i dobu, po kterou úřad zastává. Označení bylo přejato okolo roku 600 z římské praxe; pontifex maximus (nejvyšší pontifik) zde řídil nejvyšší náboženské úkony tehdejší společnosti, později byl nositelem tohoto titulu automaticky císař.

mohl řád působit. Anežkou vybrané místo u tehdejšího Juditina mostu na Starém městě v Praze, se ukázalo jako výborná volba. V roce 1252 byl Anežkou položen základní kámen, budoucího kláštera sv. Františka, spolu s kostelem a špitálem, který je centrem řádu až do současnosti. Král Václav I. roku 1253 potvrzuje řádové vlastnictví nového kláštera, který byl první ukázkou gotické architektury v Praze. Královská listina opět shrnuje veškerá darování majetků ze strany krále, jeho matky Konstancie, sestry Anežky a dalších lidí, kteří přispěli.

V roce 1292 byly sepsány první stanovy Křižovníků, ze kterých vyplývá účel založení a fungování řádu. Jedná se zejména o ošetřování nemocných a pomoc chudým. Tuto práci vykonávali řádoví bratři a řádové sestry, mající vlastní představenou. Řádovým představeným byl volený mistr, jeho zástupcem pak převor, rovněž volený. Již první stanovy působení sester v řádu zrušily; sestry, které již byly přijaty, však mohly v řádu zůstat na dožití. Pro duchovní zajištění řádu zde vedle bratrů působili i řádoví kněží, vysluhující svátosti. Později byl řád transformován v ryze kněžský. Řádoví kněží nikdy neuzívali řeholní jména, ale vždy jen svá křestní.⁴¹

PŘÍLOHA č. II.

Založení řádu Anežkou Přemyslovnou (freska v kapitulní síni v Praze)

⁴¹ Buben, pozn. 30, s. 141

4. SLUŽBA CHUDÝM A NEMOCNÝM

4.1 Z dějin péče o potřebné

V raném středověku začínají vznikat tzv. infirmaria,⁴² což byly klášterní nemocnice. Infirmaria byla určena pro nemocné členy řádu, kterému náležela. Tak bylo postaráno o nemocné a staré řeholníky.

Postupně byly zakládány špitály (hospitály) a hospice, jejichž úkolem bylo poskytovat péči chudým, nemocným, zestárlým a umírajícím. Ale také sirotkům, pocestným a dalším potřebným. Péče nebyla nijak specializována. Význam špitálů spočíval spíše v tom, že poskytoval střechu nad hlavou, možnost vyspání a trochu potravy. Špitály zřizovala biskupství, kláštery, fary a města.

Ve středověku se o nemocné a další potřebné staraly zejména církevní řády, jejichž význam spočíval v zakládání špitálů s poskytováním základní péče. Špitály jsou tak považovány za předchůdce pozdějších nemocnic. Mezi první řády, které se špitálnictví věnovali patří johanité a lazariáni, v Českých zemích pak právě křižovníci. Špitály, stejně jako hospice, měly charitativní poslání, zdaleka ne však léčebný význam. Je třeba poznamenat, že kapacita lůžek středověkých špitálů byla značně omezená, optikou člověka 21. století spíše úsměvná. Sluší se ale zároveň připomenout, že v Evropě byla ve středověku převážně jen menší města a obce.⁴³ V některých zařízeních bylo místo i pro 20 osob, obvykle však špitál disponoval nižší kapacitou. Až postupem času se kapacita začala navyšovat.

Úroveň péče o potřebné a nemohoucí chudé se zlepšila s příchodem řádu Milosrdných bratří v roce 1605 do Valtic, později do Prahy, Brna a dalších měst. Tento řád zakládal špitály, kde byla poskytována ošetrovatelská péče na vysoké úrovni. Milosrdní bratři pečovali výhradně o muže, o ženy jen výjimečně. K tomuto jevu spíše kontrastuje plošný systém křižovnické pomoci.

⁴² z lat. *infirmus*, tj. slabý, nemocný

⁴³ JÍLEK, Petr J. Spiritualita humanitární pomoci. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7553-021-9., s.

Řád sv. Alžběty byl druhým nejvýznamnějším řádem, co se týče poskytování kvalitní ošetrovatelské péče. Sestry alžbětinky svou první nemocnici zakládají v Praze, kam přišly v roce 1719. Řád se však staral výhradně o ženy.

Mezníkem v poskytování péče bylo zakládání nemocnic v době vlády Josefa II. (vládl 1780-1790). Avšak již jeho matka Marie Terezie (vládla 1740-1780) zavedla několik reforem týkajících se zvýšení péče o zdraví obyvatel a její syn v započaté tendenci osvícenských reforem pokračoval. Josef II. vydal v roce 1781 tzv. direktivní zákon (výnos).⁴⁴

Na základě těchto příkazů docházelo ve velkých městech k zakládání specializovaných lůžkových zařízení. Podle pravidel měly být zakládány všeobecné nemocnice, porodnice a nalezince, ústavy choromyslných a chorobince, tj. ústavy pro dlouhodobě a nevléčitelně nemocné. Direktivní pravidla představovala průlom v organizaci péče o populaci. Chorobince, kam byly přijímány nejen zestárlé osoby, ale i nevléčitelně nemocní, byly otevřeny např. v Brně (v roce 1787, pro 120 osob), v Praze na Karlově (roku 1789). Tato zařízení měla více méně sociální a azylový charakter. Jednalo se o zařízení se spíše nižší úrovní lékařské pomoci jako takové. Celá problematika má však i své stinné stránky, kterým se budu věnovat v 11. kapitole. Postupně vznikaly další léčebné a ošetrovací ústavy. Na počátku 20. století byly otevřeny pražské nemocnice (např. Fakultní nemocnice Královské Vinohrady, nebo v době války Fakultní nemocnice Motol) a modernizovaly se stávající.

Po první světové válce byla věnována pozornost spíše likvidaci válečných škod a léčbě infekčních chorob včetně tuberkulózy. Ve větších městech vznikaly první chorobince, kam byl přijímán starý nemocný, jehož choroba vyžadovala trvalé ošetrování a léčení, pokud v důsledku pokročilého stáří potřeboval ústavní ošetrování a nebyl nakažen infekční chorobou.

Až po druhé světové válce, kdy došlo k zestátnění všech léčebných a ošetrovacích ústavů, začaly postupně vznikat i domovy důchodců (dnes domovy pro

⁴⁴ Direktivními nařízeními (též pravidly, resp. příkazy) se rozumí obecně závazná nařízení na úrovni zákona.

seniory). Jejich útočištěm se ponejvíce staly kláštery a jiné církevní budovy, jež byly církví zabaveny komunisty v 50. letech. Vznik léčeben pro dlouhodobě nemocné (jako samostatné zařízení, či jako oddělení v rámci nemocnice) představoval pomoc nesoběstačným seniorům, kteří nebyli schopni z různých důvodů se o sebe postarat nebo vyžadovali doléčovací a rehabilitační péči.

Po pádu totalitního režimu v Československu se postupně vyprofiloval nový typ péče o umírající nemocné, který v zemi neměl žádnou tradici – hospicová péče. První moderní hospic založila Dr. Cecily Saundersová v roce 1960 v Londýně. První hospic u nás byl založen v Červeném Kostelci v roce 1995 s kapacitou 26 lůžek. Další pak následovaly v Praze, Litoměřicích,⁴⁵ Plzni, Prostějově, atd.

Poslání hospiců spočívá v poskytování zvýšené péče těžce nemocným v terminálním stadiu nemoci, tj. umírajícím. Takoví pacienti potřebují vysoce specializovanou péči, které by se jim v domácím prostředí či na běžných nemocničních odděleních dostávalo spíše v omezené míře. Neoddělitelnou a běžnou součástí hospicové péče je i péče o pozůstalé.⁴⁶

4.2 Středověké špitálnictví

Pojmenování *špitál*, které vzniklo z latinského *hospitale*, je odvozeno od lat. *hospes*, tj. hostitel a lat. *hospitium*, tj. *pohostinství*, znamenalo původně zařízení pro poutníky a cestující všeobecně. S novou vlnou poutnictví, která se v Evropě rozmohla v 11. století, dochází k oddělení ubytovacího účelu od vlastní špitální činnosti, spočívající v péči o chudé a nemocné, v duchu křesťanské lásky a milosrdenství.⁴⁷

Podle Bohuslava Roučky je možné charakterizovat špitály jako instituty středověké charity, který je možné dále dělit na špitály klášterní a městské, klášterní

⁴⁵ Právě litoměřický hospic, jehož základní kámen posvětil 27.4. 1997 papež Jan Pavel II., spoluzakládal spolu s pí. R. Kašparovou, p. T. Smolkem a p. I. Fidlerem i můj otec Miroslav Šantin. Hospic svatého Štěpána Litoměřice, [online], © 2009-2013, [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <http://www.hospiclitomerice.cz/O-nas/Z-historie>

⁴⁶ MLÝNKOVÁ, Jana. Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3872-7., s. 60 – 62.

⁴⁷ Dle evangelia. Srov. (mj. např.) Mt 25, 34–36 a 40.

nemocnice (infirmaria), ve kterých byli ošetřováni nemocní řeholníci, a dále pak na nemocnice pro malomocné (leprosaria).⁴⁸ Je však důležité připomenout skutečnost, že úroveň jednotlivých zařízení prudce kolísala; velice záleželo na tom, kdo daný špitál založil a jak k jeho správě přistupoval, klíčovou roli hrály také finance, které majitel mohl na provoz špitálu uvolnit.

Mezi hlavní služby poskytované špitálem patřilo poskytování přístřeší (útulku), stravy a obecné lékařské péče nejpotřebnějším. Lékařská péče však byla omezena dobovými lékařskými znalostmi a také finančním zázemím. Osobám, které se uchýlily do špitálu byla též poskytována duchovní útěcha⁴⁹ a pomoc.

Ačkoli nebyla tehdejší populace natolik početná a zdaleka ne všichni obyvatelé potřebovali pomoc špitálního zařízení, nebyla jejich kapacita dostatečná. Průměrný špitál dosahoval kapacity přibližně 12 až 30 osob. Pražský Křižovnický špitál však dosahoval kapacity až 85 osob. Této otázce se věnovala Zdeňka Hledíková,⁵⁰ která na základě tří darovacích listin odvodila, že této kapacity špitál skutečně dosahoval. Patrně se jednalo o velkou výjimku, avšak v současnosti to nemůžeme s jistotou tvrdit, protože se nedochovaly podobné záznamy o ostatních špitálech, vyjma chebského špitálu. Tento špitál disponoval kapacitou 28 osob, což víme díky opisům nadačních listin z roku 1237, nicméně jejich originály byly ztraceny.

⁴⁸ Roučka, Bohuslav - Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu. Roučka, Bohuslav. Právněhistorické studie. 12, (1966,) s. 41-90, cit. s. 41-87

⁴⁹ vč. zajištění přístupu ke svátostem.

⁵⁰ Z. Hledíková, Pražské klášterní špitály od 13. století do 15. století, Documenta Pragensia, VIII, 1987, s. 74-90, cit. s. 74 a 78

5. MATERIÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ ŠPITÁLŮ

5.1 Špitální jmění

Majetek, který špitály získávaly pro svůj každodenní chod, nebyl jednotné právní povahy. Z toho důvodu měl nabytý majetek rozličné právní postavení, ať už pro svůj původ nebo velikost.

Podle B. Roučky je možné rozdělit špitální jmění na movité a nemovité.⁵¹ Zatímco u darů movitých se jednalo o jednorázové dary a platby nižší hodnoty, v případě darů nemovitých, sestávajících z nemovitých statků a ročních platů, zajištěných na nemovitostech či vesnicích (jako celcích) byla situace složitější, neboť dárce měl i nadále k darovanému majetku určitá práva. Podle starého českého práva měl dárce možnost při darování větších nemovitých statků, či vyšších peněžních obnosů i nadále legální možnost kontrolovat darovaný majetek. Do určité míry mohl mít také vliv na jeho správu.⁵² Dále měl rozdílné právní postavení majetek darovaný fundátorem špitálu, který mimo kontrolní právo držel také práva zakladatelská. V případě křižovníků se sv. Anežka těchto práv vzdala ve prospěch Řádu.

Získávání majetku probíhalo několika způsoby, zejména darováním. Každé darování nemovitosti muselo být schvalováno panovníkem, v některých případech bylo nutné vyžádat si panovníkův souhlas i pro směnu stávajícího nemovitého majetku. Panovník si toto právo vymíňoval na základě skutečnosti, že právě jemu příslušelo potvrzovat nové klášterní fundace, z čehož bylo vyvozováno zasahovat i do majetkoprávních vztahů špitálů.

Mezi další způsoby pak lze zařadit darování majetku do věcného užívání či do vlastnictví, nebo odevzdání statků s příslibem vyplácení renty dárce. Papežové té doby hojně podporovali darování majetku špitálům, zejména tím, že pro dárce vyhlášovali odpustky, čímž se snažili motivovat věřící, aby se rozdělili s těmi nejpotřebnějšími.

⁵¹ Roučka, Bohuslav - Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu. Roučka, Bohuslav. Právněhistorické studie. 12, (1966,) s. 41-90, cit. s. 41-87

⁵² Tamtéž, s. 50.

Aby špitály mohly řádně fungovat a poskytovat tak pomoc těm, kteří ji potřebovali nejvíce, musely disponovat stabilním zdrojem financování. Ten byl založen fundací, tedy položením základního jmění, kterým špitál v počátku svého fungování mohl disponovat. Během svého života pak mnozí fundátoři takové jmění rozšiřovali dalšími příspěvky; takové chování můžeme pozorovat i v případě sv. Anežky vůči křižovnickému řádu.

Každá špitální nadace⁵³ musela být schválena panovníkem a místním ordinářem, kterým byl v Českých zemích pražský biskup (resp. arcibiskup po povýšení pražského biskupství na arcibiskupství dne 30. 4. 1344). Výjimku tvořil chebský špitál, který až do 19. stol. spadl do diecéze řezenské.

Kromě základního jmění špitálu zde figuruje i majetek, získávaný během fungování daného zařízení. Takový majetek býval špitálu darován, mnohdy bylo darování majetku spojeno např. s odpustky, ať už pro dárce, nebo pro spasení duší jeho předků, zesnulých přátel, dobrodinců, apod. Účel darování majetku býval zanesen v darovací listině a samotné darování mohlo být podmíněno např. sloužením zádušních či výročních bohoslužeb. V první řadě však býval majetek věnován pro potřeby chudých, tedy těch, kterým špitál sloužil. Takový účel je však v křesťanském světle chápán jako prokazování milosrdenství bližním v kontextu evangelia.⁵⁴ Dárce tedy činil takové darování v důsledku i pro spásu vlastní duše, protože almužnou reflektoval evangelní poselství, srov. Lk 12,33 či Mt 25,34 – 36,40, apod.

Většina špitálů byla zřizována při vodních tocích. V první řadě se jednalo zejména o důvody hygienické; přítomnost vodního toku znamenala celoroční dostatek vody, která byla potřeba při ošetřování zranění, ale i pro potřeby kuchyně, apod. Dalším důvodem byla v dřívě většině případů přítomnost mostu, ze kterého plynulo špitálu mýtné a zároveň přítomnost mostu zvyšovala dostupnost z druhého břehu. Z mýtného býval most udržován a z přebytků financován špitál jako takový. Nejčastějšími špitálními (klášterními) majetky byly vinice, hospodářské pozemky a

⁵³ věnování určitého majetku špitálu, popř. jiné instituci

⁵⁴ Důraz na milosrdenství je kladen nejen v evangeliu a Novém zákoně, jakož i ve Starém zákoně, např. „*ať tě neopouští milosrdenství! Přivaž si ho na hrdlo ,napíš si ho na tabulku svého srdce. Tak najdeš milost a uznání v očích Božích i lidských.*“ (srov. Přís 3,3-4)

lesy. Hospodaření s těmito statky vedlo k postupně sílícím finančním prostředkům, díky kterým mohl být jejich provoz financován.⁵⁵

5.2 Daňové úlevy

Špitály byly od daní obecně osvobozovány četnými imunitami a úlevami. V případě křižovnických špitálů byla většina z nich osvobozena od plnění daňových břemen, příslušná úspora měla být použita ve prospěch špitálních chovanců.

Úlevy mohly být rozličné povahy; někdy byly stanoveny na dobu neurčitou, v jiných případech nebyl rozsah přesně vymezen, často bývaly vázány na osobu toho, kdo je vydal, apod. V praxi křižovnický řád jako celek platil řádné roční odvody panovníkovi (census), odvody arcibiskupství v Praze a papeži (desátek) a také poplatky obci, resp. městu. Jednotlivá působiště se svými špitály pak byla nadána příslušnými úlevami, aby se předešlo dvojímu zdanění a finanční prostředky mohly být určeny spíše pro účel, pro který byly nashromážděny.

Život samotných osob ve špitálech ani jejich ošetřovatelů nelze pro nedostatek pramenů spolehlivě zmapovat. V současnosti ani nelze říci, jaké úrovně dosahovalo špitální vybavení a jak probíhal samotný provoz.

Je důležité připomenout, že špitálnictví bylo v Českých zemích provozováno ještě před vznikem křižovníků, nicméně na počátku 14. století fungoval v Praze pouze jediný veřejný špitál, křižovnický špitál sv. Františka u paty Karlova mostu.

⁵⁵ Jílek, pozn. 43, s. 43

6. KŘIŽOVNICKÉ ŠPITÁLY

6.1 O křižovnickém špitálnictví

Sociální aktivity řádu Křižovníků s červenou hvězdou byly v době vrcholného středověku vyvíjeny zejména prostřednictvím špitálů, které se v největší míře nacházely v severozápadních, západních a jihozápadních Čechách; toto území bylo později nazýváno jako křižovnická diecéze, neboť zde řád získal velký vliv, díky velkému počtu svých zařízení a inkorporovaných farností.⁵⁶ Tato zařízení byla ve své většině zničena během husitských bouří. Během následujících let pak prošla velkou renesancí, zejména v období rekatolizace⁵⁷ a opět byla uzavřena v důsledku nedostatku majetku řádu, který musel finančně podpořit císaře Leopolda II. během války s jakobínskou Francií.⁵⁸

6.2 Cheb

Na břehu Ohře byl v Chebu postaven Městský nadační špitál sv. Ducha, který 16. května 1270 zničil požár, stejně jako celé město. Městská rada se proto rozhodla darovat špitál křižovnickému řádu, který jej opravil a zároveň se tím posílil vliv krále Přemysla Otakara II. v oblasti.

Křižovníci špitál inkorporovali v letech 1270-1271, měšťané si však ponechali řadu práv vůči špitálu, včetně práva na konání vizitací a dohlížení nad poskytovanou péčí, zároveň se však zavazali povinností udržovat špitál v provozuschopném stavu. Církevně k předání špitálu došlo 14. září 1271, kdy řezenský biskup Leo, do jehož diecéze Cheb spadal, inkorporaci potvrdil. Řádoví

⁵⁶ Termín inkorporovaná (tj. včleněná) farnost označuje takovou farnost, která byla před účinností CIC 1983 na základě privilegia (od Tridentského koncilu pouze papežského) dána do správy určitému duchovnímu/řeholnímu institutu zasvěceného života.

⁵⁷ Jedná se o (znovu)obracení poddaných na katolickou víru, v Českých zemích se jedná zejména o dobu po bitvě na Bílé hoře (období po r. 1620). První návod, jak postupovat při rekatolizaci, byl sepsán roku 1620 pražským arcibiskupem a velmistrem Řádu Křižovníků s červenou hvězdou, knížetem Janem III. Loheilem.

⁵⁸ Císař Leopold II. (1747-1792, vládl 1790-92), syn císařovny Marie Terezie, vedl spolu s pruským králem Fridrichem Vilémem II. tzv. pakt proti revoluční Francii. Marie Antoinetta, manželka sesazeného franc. krále Ludvíka XVI., byla Leopoldovou sestrou.

bratři použili téměř veškeré příjmy, aby mohli postavit novou budovu špitálu a zavázali se k přijetí učitěho počtu osob. Zároveň byl špitál nadán rozsáhlými majetky, aby měli bratři prostředky na jeho provoz.

V případě špitálu v Chebu máme informace, že podle nadace z roku 1273 měl tento špitál zaopatřovat 28 potřebných. Během druhé poloviny 14. století zde působilo 5 řeholních bratří, 2 kněží a v roce 1311 dokonce 5 řeholnic, ačkoli institut řeholních sester byl v Křižovnickém řádu zrušen již roku 1292. Chebský špitál patřil mezi nejbohatší Křižovnické špitály.

6.3 Litoměřice

Na předměstí Litoměřic získali Křižovníci podací právo ke kostelu Zvěstování Panny Marie, následně pak za vlády Jana Lucemburského v roce 1327 také městský špitál Panny Marie. O založení špitálu se nedochovalo mnoho zpráv, patrně byl založen mezi lety 1253 a 1257. Na rozdíl od chebského špitálu neměli Křižovníci v Litoměřicích rozsáhlý majetek, proběhla zde pouze dvě nadání špitálu (v letech 1340 a 1370). O kapacitě špitálu či jeho vybavení, se do současnosti nedochovaly žádné zprávy.

Křižovníci v Litoměřicích provozovali špitál až do roku 1421, kdy jim byli měšťany zabráný jejich příjmy a byli donuceni město opustit.

6.4 Stříbro

Jeden z nejstarších křižovnických špitálů se nacházel ve Stříbře. Krivoklátskou listinou z roku 1243, daroval český král Václav I. Řádu farní kostel i s přilehlým špitálem sv. Alžběty, aby podporovali tamní nemocné a potřebné. V roce 1248 přijal papež Innocenc IV. Křižovníky pod přímou ochranu Svatého stolce, zároveň jim potvrdil právě podací práva na špitál ve Stříbře.

Po roce 1426 Křižovníci Stříbro opustili, protože připadlo do rukou Husova stoupence Přibíka z Klenové (Psibiko de Clenow).⁵⁹

⁵⁹ HALADA, Jan. Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti. Praha: Nakl. Akropolis, 1994. ISBN 80-901020-3-4., s. 74

6.5 Most

V současné době není datum založení špitálu sv. Václava v Mostě známé, nejstarší písemná památka zde sahá do roku 1253, avšak Křižovnickému řádu špitál patřil již dříve. Všechny listiny týkající se špitálu shořely spolu s ním, při velkém požáru v roce 1639.

Roku 1247 napsal papež Innocenc IV. do Mostu list, ve kterém nabádal věřící k podpoře Křižovníků a mosteckého špitálu, s nabídkou dvacetidenních odpustků pro ty, kteří tak učiní. Špitál neměl nouzi o dary a nadání, bez problémů fungoval až do Husitských válek, během kterých ale nebyl rozsáhleji poškozen, a proto mohla být činnost obnovena již okolo roku 1430 a pokračovala až do ničujícího požáru v roce 1639.

Definitivní konec pro Mostecké působení křižovníků pak znamenal rok 1965, kdy komunisté schválili těžbu uhlí, nacházejícího se pod městem. Byla zahájena demolice historického centra města, což mělo za následek zboření i křižovnických budov.

6.6 Ústí nad Labem

Křižovníci převzali ústecký špitál svatého Materny⁶⁰ před hradbami v roce 1327, v témže roce byl králem Janem Lucemburským osvobozen ode všech daní, aby špitální a řádové peníze mohly spíše pomoci svému účelu. O špitálu se do dnešní doby nedochovalo mnoho informací, poskytuje však ilustraci o tom, kam až sahal křižovnický vliv.

Špitál zanikl během husitských nepokojů, zničen byl roku 1426.

⁶⁰ Svatý Maternus Kolínský (285–315) byl třetí biskup trevírský a následně první historicky doložený biskup v Kolíně nad Rýnem. Podílel se na úspěšné christianizaci a evangelizaci ve svých diecézích. Z Kolína byly jeho ostatky v 8. století přeneseny do Trebíru a poté Karlem IV. do Prahy.

7. OBDOBÍ HUSITSKÝCH BOUŘÍ

7.1 Křížovníci během bouří

Husitské hnutí nabíralo na síle a čtyři roky po smrti Jana Husa přešlo v otevřený boj s katolíky. To se projevilo 30. 7. 1419, kdy dav husitů, v čele s Janem Žižkou, vtrhl na novoměstskou radnici v Praze a vyházel konšely⁶¹ z oken.⁶² Když 16. 8. téhož roku na Nové hradu u Kunratic zemřel král Václav IV., obrátil se hněv husitů zejména proti katolickým duchovním. Terčem útoků se staly kostely, fary a kláštery, které byly rabovány a jejich obyvatelstvo zabíjeno, v lepším případě vypuzeno.

Křížovnický konvent u sv. Františka byl vypálen již v roce 1420, Křížovníci, kteří přežili uprchli do západních Čech, zejména do Chebu.⁶³ Přílehlý špitál byl zachráněn, díky představenému Zbyňkovi. Ten se snažil alespoň o ušetření špitálu, což se mu povedlo díky dohodě s konšely Starého města v Praze. Špitál přečkal husitské nepokoje nevyrabován.

V případě dalšího majetku řádu již situace tak příznivá nebyla. Jan Želivský vedl po bouřlivém kázání v roce 1419 ozbrojený dav od kostela Panny Marie Sněžné do Štěpánské ulice v Praze, kde stál křížovnický kostel sv. Štěpána, ve kterém právě probíhala bohoslužba. Tu dav ukončil, křížovnického kněze Jana a ministranty vyvekl ven, vyhnal a svatoštěpánská fara byla vypleněna.⁶⁴ Následně se husité kostela zmocnili pro vlastní potřeby.⁶⁵ V Praze vyrabovali davy husitů tentýž rok ještě křížovnické kostely sv. Jindřicha a sv. Petra na Poříčí. Následující rok byl vyrabován i kostel sv. Valentina. Mimo špitál u sv. Františka byli křížovníci z Prahy vypuzeni.

⁶¹ Konšel (z lat. consul), tj rádce, radní, ve středověku označení pro přísedícího člena městské rady (lat. consilium civitatis).

⁶² Bělohlávek, Václav, Hradec, Josef: Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou, Praha 1930, Řád českých křížovníků, ISBN není., s. 70

⁶³ HLOŠINA, Václav O., České duchovní řády za rozmachu husitské bouře: příspěvek k dějinám náboženské a sociální revoluce 15. století v zemích československých, Praha 1924, s. 284.

⁶⁴ Bělohlávek, Hradec, pozn. 61, s. 70

⁶⁵ Hlošina, pozn. 62, s. 286

Ani v jihozápadních Čechách nebyli křižovníci ušetřeni devastujících husitských tažení. V Klatovech byl v roce 1419 zničen klášter, spolu se špitálem a následně se obyvatelé města přidali k táboritům.⁶⁶ O rok později byl v nedaleké Sušici zničen špitál, který se již nikdy nedočkal obnovení.⁶⁷

Obdobná situace nastala i v severozápadních Litoměřicích, kde v roce 1421 měšťané zabavili veškeré příjmy tamní křižovnické komendy⁶⁸ a špitálu, takže ji museli řeholníci, kteří zůstali bez potřebných prostředků, opustit.⁶⁹ Vyhnáni byli křižovníci také z Ústí nad Labem v roce 1426. Husitské bouře se pak samotných severozápadních a západních Čech dotkly zejména po roce 1429.

Na rozdíl od Prahy a dalších měst, kde se lidé spíše připojili k novému náboženskému proudu, existovala i města, která zůstala věrná katolické víře. Mezi největší katolická města patřily České Budějovice,⁷⁰ které se neodvážil ani Žižka se svým vojskem dobýt. Přesto jeho vojsko vydrancovalo a vypálilo alespoň městské okolí, kde se nacházely mj. křižovnické statky.

Statky v okolí Stříbra a Mostu byly taktéž zničeny. Samotné Stříbro, ačkoli bylo z části dobyto, nebylo zničeno a Husité nechali křižovnický špitál být, jeho činnost tedy zůstala nepřerušena. V Mostě špitál i komenda přečkaly bouře bez rabování, město nebylo nikdy dobyto.

V Chebu, kam se přesunuli zejména pražští křižovníci, a také další, kteří byli ze svých far a klášterů vyhnáni, nastala neobvyklá situace. Město sice bylo dobyto mezi lety 1429-1430, ale komenda nebyla zničena a tamní křižovníci nebyli vyhnáni, proto toto místo sloužilo i nadále jako prozatímní sídlo mistra Řádu.⁷¹

⁶⁶ Tamtéž, s. 280

⁶⁷ Buben, pozn. 30, s. 139

⁶⁸ Komenda (z lat. comes, tj. společník) je označení pro sídlo křižovnického (nebo rytířského) řádu. Jiným názvem také komturie, komtura či komturství. V jejím čele stojí komtur. Svým charakterem odráží unikátní spojení mnišství a rytířství, tolik charakteristické pro shora jmenované řády.

⁶⁹ Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 73

⁷⁰ Hložina, pozn. 61, s. 283

⁷¹ Hložina, pozn. 61 s. 281

7.2 Návrat Křižovníků do Prahy

V roce 1436 byl Zikmund Lucemburský přijat v Jihlavě jako český král, ačkoli jeho korunovace proběhla již v roce 1420. Křižovníci v čele s mistrem se ale do Prahy vrátili až v roce 1446. O dva roky později došlo k uchopení moci Jiřím z Poděbrad, který klášter sv. Františka nechal zkonfiskovat a daroval jej pražským měšťanům. Situace se pro křižovníky zlepšila když se po Jiřím stal českým králem Ladislav Pohrobek Habsburský.

Situace se začala vylepšovat pro katolíky, do země se z exilu vraceli vyhnaní katoličtí duchovní a mezi nimi velké množství členů křižovnického řádu. Řád začal opravovat své majetky, které se po husitských válkách nacházely ve velké míře v zuboženém stavu. Rychle došlo i k částečnému obnovení sociálních činností, které křižovníci před válkami provozovali, některé špitály se ale nepodařilo pro nedostatek financí uvést znovu do provozuschopného stavu.⁷²

PŘÍLOHA č. III.

Anežský klášter (pův. špitál) v Praze, kolorovaný oceloryt z r. 1860

⁷² Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 77

8. ŘÁDOVÁ OBNOVA V DOBĚ JAGELLONSKÉ

V roce 1471 vypukla mezi novým českým králem Vladislavem II. Jagellonským a uherským králem Matyášem Korvínem válka, vedená zejména na území Moravy a Slezska. Po uzavření Olomoucké mírové smlouvy dne 2. dubna 1479 mezi králem Vladislavem II. a králem Matyášem, vznikla v Českých zemích málo přehledná situace. Vladislav II. vládl Čechám a Matyáš vedlejšími Zemím Koruny české.⁷³

Tyto politické boje způsobily, že se křižovnický řád, který ještě nebyl zcela obnoven po husitských bouřích, nemohl zcela stabilizovat a růst. Avšak na rozdíl od ostatních církevních řádů byla křižovníkům řádová privilegia potvrzena již 30. července 1474, tedy mnohem dříve, než jiným řádům. Díky tomu mohli křižovníci začít vykupovat svůj bývalý majetek.

Aby mohla být vykoupena co největší část bývalého majetku, bylo nutné požádat krále o půjčku, protože řádové finance nedokázaly pokrýt všechny výdaje spojené s výkupem. Král vykupování bývalého řádového majetku podporoval, avšak za podmínky, že znovunabytý majetek nesmí být prodán mimo církev stojícím institucím či osobám.

V roce 1511 se ujal funkce nový velmistr řádu, Václav z Hradešína (1511-1552), kterého vybral předchozí velmistr Matěj z Třeboska (1490-1511). Velmistr Václav pokračoval ve snaze obnovit majetkové poměry řádu, stejně jako jeho předchůdce, aby se křižovníci mohli opět věnovat svému duchovnímu a sociálnímu poslání, které bylo v neklidné době velice aktuální.⁷⁴ Tento záměr se však naplnil jen z části, zejména pro nedostatek financí. Činnost velmistra Václava byla natolik záslužná, že se stal čtvrtým nejvýznamnějším prelátem⁷⁵ v Českém království.⁷⁶

⁷³ Pojmem „vedlejší země“ se obvykle označuje Slezsko a obě Lužice. Matyáš k nim získal ještě Moravu.

⁷⁴ Bělohlávek, Hradec, pozn. 61, s. 191

⁷⁵ Prelát (z lat. praelatus, tj. představený) je označení pro církevního hodnostáře, který je ordinářem (např. biskup), nebo mu přísluší církevní hodnost ordináři ekvivalentní či nadřazená (např. vyšší úředník papežské kurie)

⁷⁶ Buben, pozn. 30, s. 140

Postupná obnova znovunabytých statků začala po roce 1512. Pro získání dostatku finančních prostředků začal Řád některé statky dědičně pronajímat, z čehož pak mohli splácet dluh králi. Během vlády Vladislava II. (vládl 1471-1516) i jeho syna Ludvíka (vládl 1516-1526) byly řádu za příkladné plnění závazků vůči Koruně opakovaně potvrzeny dřívější svobody a nemovitý majetek.⁷⁷

PŘÍLOHA č. IV.

Hlavní řádové sídlo: Klášter křižovníků, ul. Křižovnická č. 1, Praha 1.

⁷⁷ Bělohlávek, Hradec, pozn. 61, s. 90-91

9. ZMĚNY ŘÁDOVÝCH AKTIVIT

9.1 Řád v 16. století

Po smrti bezdětného krále Ludvíka Jagellonského se na český trůn dostal v roce 1526 Ferdinand I. Habsburský, který se oženil s Ludvíkovou sestrou Annou Jagellonskou. Řád se v té době staral spíše o obnovování a posilování svého zastoupení v duchovní správě na inkorporovaných farnostech a špitální činnosti se věnovalo stále méně pozornosti. Proto se historickým vývojem „*původní laický hospitální řád přetvořil na řád s převažující duchovní správou... prospěch kláštera pro chudé a nemocné nebyl v poměru k řádovému jmění, neboť opravdu ho bylo užíváno již tehdy u větší míře na potřeby duchovenstva, v něm přebývajícího – a my dodáváme – i na potřeby kostelů.*”⁷⁸

V zemi, kde postupně probíhala rekatolizace, bylo třeba obsadit uprázdněné metropolitní arcibiskupství v Praze, které bylo bez arcibiskupa od roku 1421. Jmenování nového arcibiskupa provázely starosti o jeho hmotné zajištění, protože majetek arcibiskupství byl vyrabován. Jako nejvhodnější kandidát se ukázal být Antonín Brus z Mohelnice,⁷⁹ velmistr řádu křižovníků, který byl vzdělaný a zároveň dobře jazykově a řečnický nadaný, navíc s praxí z postu vídeňského biskupa. Antonín Brus se úřadu ujal v roce 1561.⁸⁰

Jmenování velmistra Bruse arcibiskupem vedlo k posílení určité prestiže křižovníků a k vzniku těsné vazby na pražské arcibiskupství. Křižovnícký řád totiž

⁷⁸ Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 87-88

⁷⁹ Antonín Brus z Mohelnice (13. 2. 1518 – 28. 8. 1580) byl význaný český duchovní, který po vstupu do řádu křižovníků (v r. 1541) prošel raketovou kariérou. Působil jako vojenský kazatel při válkách s Turky, stal se nejvyšším vojenským duchovním Habsburských vojsk. V roce 1558 se stal vídeňským biskupem, v roce 1561 byl jmenován pražským arcibiskupem-metropolitou a v roce 1562 byl intronizován a ujal se úřadu. Arcidiecézi přebíral po 140 letech sedisvakance (z lat. sede vacante = úřad neobsazen) v neutěšeném stavu. Navíc musel být přítomen v Trentu (lat. Trident), kde probíhala zasedání Tridentského koncilu. Byl prvním z řady pražských arcibiskupů, kteří byli zároveň velmistry Křižovníckého řádu (toto období trvalo dalších 120 let) a řád se stal hlavním zdrojem financování vyrabovaného arcibiskupství. Arcibiskup Brus ovládal 5 jazyků, vynikal jazykovými a řečnickými dovednostmi. Byl zastáncem smířlivého přístupu vůči nekatolíkům, usiloval o obnovení morálky mezi duchovenstvem, ale i prostým lidem.

⁸⁰ KADLEC, Jaroslav; Přehled českých církevních dějin 2, Praha 1991, Zvon, s. 38, ISBN není

díky postupnému vykupování svých statků obnovoval svůj vliv a majetek, kterým pomáhal k obnově právě arcibiskupství. Svou další materiální a duchovní pomoc řád směřoval také nově příchozím řádům (zejména jezuitům a kapucínům), kteří do českých zemí přicházeli doplnit nedostačující stav katolického duchovenstva. Sami křižovníci poskytovali pomoc jednotlivým biskupstvím při doplňování farářských pozic z vlastních řad.

V 16. století se v Českém království ke katolické víře hlásila přibližně jedna třetina obyvatel. V zemi existovalo velké množství protestantských církví a také mnoho sekt. Arcibiskup Brus si uvědomoval, že je potřeba zaujmout spíše defenzivní postoj a snažil se o obnovu v Čechách menšinové katolické církve zevnitř. Jednalo se zejména o upevňování kněžské morálky, kteří měli jít příkladem věřícím a ti svým chováním také obyvatelstvu, hlásícímu se k jiným konfesím. Zasadil se také o možnost přijímání pod obojí způsobou.⁸¹ Povolení přijímání pod obojí způsobou přišlo od papeže Pia IV. (1550-1565) v roce 1564, jenže již nemělo takový efekt, jako kdyby jej papež vydal dříve; k masivnímu návratu protestantů ke katolíkům, v což Brus doufal nedošlo. Toto opatření alespoň přineslo určité zlepšení vztahů mezi katolíky a protestanty.⁸²

9.2 Období postulace

Křižovníci díky kombinaci systematickému výkupu majetku a vhodných investic stabilizovali své materiální zajištění. Zároveň se ukázalo, že úzká spolupráce arcibiskupství a řádu je prospěšná pro obě strany, tak došlo mezi léty 1592–1694 k tzv. období postulace. To znamenalo, že do úřadu křižovnického velmistra byli dosazováni ti, kteří byli jmenováni pražskými arcibiskupy. Tito arcibiskupové teprve poté byli automaticky přijati do řádu a dosazení do úřadu velmistra. Samotný řád místo takto postulovaného velmistra vedl generální převor, spolu s dalšími světskými (arcibiskupskými) úředníky.

⁸¹ Přijímání pod obojí způsobou znamená přijímání při bohoslužbě jak chleba (Těla), tak i vína (Krve Kristovy), kdy dochází při konsekraci, tj. proměnění, k tzv. transsubstanciaci, tj. přepodstatnění. Katolická církev podávala věřícím jen chléb, nikoli víno, což odmítali husité (proto jinak také nazýváni kališníci). Po II. Vatikánském koncilu je povoleno přijímání pod obojí způsobou i v katolické církvi.

⁸² Bělohlávek, Hradec, pozn. 61, s. 99-100

Toto opatření však bylo v rozporu s řádovým privilegiem, které zaručovalo, že si členové řádu smí sami vybrat představeného. Tito správci, kteří nebyli z řad křižovníků, hospodařili s řádovým majetkem spíše ve vlastní prospěch, avšak postulace přinesla i řádu řadu pozitiv. Křižovnícký řád a Arcibiskupství pražské byly v osobě arcibiskupa-velmistra propojeny, díky čemuž mj. stoupala společenská prestiž řádu na domácí i mezinárodní úrovni. Křižovníci posilovali svůj vliv, protože díky podpoře arcibiskupského dvora získávali obdobné společenské postavení.

Období postulace, ve vztahu k řádu, znamenalo především větší či menší podporu postupně obnovovaného arcibiskupství, což nepřímo vedlo i k řádovému prospěchu. Pro nízký počet diecézních duchovních, byli řádoví kněží obsazováni na farářská místa v dosud neobsazených farnostech (což posilovalo řádový vliv) a mnohé tyto farnosti byli v průběhu následných let inkorporovány. Křižovníci byli také obsazováni do úřadů arcibiskupské konzistoře (kurii).⁸³

9.3 Kardinál Harrach

Mezi nejvýznamnější velmistry, kteří byli na úřad postulováni z pozice pražského arcibiskupa, patří J.Em. Arnošt Vojtěch kardinál hrabě z Harrachu, který se stal arcibiskupem v roce 1622. O rok později byl postulován do úřadu velmistra a v roce 1626 byl jmenován kardinálem. Měl zájem o to, aby se země efektivně vrátila ke katolické víře, nikoli však za pomoci násilí. Různými způsoby se také zasazoval o zmírnění útrap obyvatelstva země, která byla těžce stížena během třicetileté války (1618-1648).⁸⁴ Založil svatováclavský seminář pro výchovu kvalifikovaných kněží, kteří měli postupně obsadit uprázdněné farnosti. Jeho přičiněním byla pro lepší duchovní správu v Čechách papežem Alexandrem VII. založena dvě nová biskupství; v Litoměřicích (v r. 1655)⁸⁵ a v Hradci Králové (v r. 1664)⁸⁶

⁸³ „Diecézní kurie sestává z těch zařízení a osob, které pomáhají biskupovi v řízení celé diecéze, hlavně ve vedení pastorační činnosti, ve výkonu správy diecéze a ve výkonu soudní moci.“ (CIC kán. 469)

⁸⁴ Buben, Milan M.; Rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, s. 27-31

⁸⁵ Zal. papežskou bulou *Primitiva illa Ecclesia*, území bylo před vznikem diecéze spravováno litoměřickou kapitulou v jejíž zakládací listině se objevuje nejstarší česky psaný text (z poč. 13. stol.). (zal. r. 1057; kapitula je společenství kněží při významném kostele [kapitula kolegiální] či katedrále [kapitula katedrální], jejímiž členy jsou kanovníci, neboli kapituláři, mající na starost slavnostní bohoslužby v daném chrámu a jeho údržbu, dále kapitula plní úkoly, které jí byly svěřeny nadáním, či

V roce 1667 byl na základě Obnoveného zřízení zemského⁸⁷ kardinálu Harrachovi udělen titul primas⁸⁸ český,⁸⁹ s nímž se pojilo první místo mezi všemi duchovními na zemském sněmu.

PŘÍLOHA č. V.

Arnošt Vojtěch kardinál Harrach, arcibiskup pražský

diecézním biskupem. Některým významným kapitulám dodnes přísluší právo volby biskupa, např. kapitule v Mohuči, dle CIC kán. 503 a násl.).

⁸⁶ Zal. papežskou bulou *Super universas*, společně s diecézí byla zřízena i katedrální kapitula.

⁸⁷ *Obnovené zřízení zemské* je název pro ústavu Čech (ze dne 10. 5. 1627) a Moravy (ze dne 10. 5. 1628), vydanou králem Ferdinandem II. Na závěrečné redakci zřízení se podíleli biskup olomoucký František kardinál z Ditrichštejna a arcibiskup pražský Arnošt kardinál z Harrachu. Jedním z důležitých ustanovení v rámci Obn. zřiz. zem. bylo ve sledovaném oboru zejména prohlášení o katolictví, coby jediném povoleném náboženství na základě principu *Cuius regio, eis religio* (tj. čí země, toho víra). Jedná se o důležitý pramen českého státního práva (obsahovalo ustanovení státního, soukromého a trestního práva, rovněž zrovnoprávnilo český jazyk s německým). OZZ zůstalo platné do r. 1848.

⁸⁸ Titul *primas* (tj. první) náleží některým arcibiskupům, z něhož nevyplývá žádná jurisdikce, avšak je pro nositele čestným titulem s přednostním postavením v liturgických ohledech (např. při liturgickém průvodu) mezi ostatními arcibiskupy a biskupy dané církevní provincie. (CIC kán. 438)

⁸⁹ *Primas český* je titul spojený s osobou pražského arcibiskupa od doby kardinála z Harrachu.

10. ŘÁDOVÁ ČINNOST V 17. – 19. STOLETÍ

10.1 Rytířským řádem

Praxe postulace velmistrů vydržela až do doby, kdy bylo arcibiskupství dostatečně hmotně zajištěno. Díky novému velmistrovi J.M. Jiřímu Ignáci Pospíchalovi se řád dočkal opětovného nabytí samostatnosti v otázkách volby vedení. Ještě před dovršením věku třiceti let se v roce 1662 stal převorem-administrátorem řádu, jeho činnost byla natolik zásadní a důležitá, že byl po smrti arcibiskupa-velmistra Jana Bedřicha z Valdštejna (v roce 1694) zvolen členy řádu 32. velmistrem, aniž by byl pražským arcibiskupem (tj. nebyl postulován). Volba velmistra Pospíchala byla uznána novým pražským arcibiskupem Janem Josefem Breunerem, císařem Leopoldem I. i papežem Inocencem XII., čímž bylo dokončeno opětovné oddělení funkcí arcibiskupa a velmistra. Jak bylo nastíněno výše, prvním v pořadí na zemském sněmu byl z duchovních stavů primas český-pražský arcibiskup, velmistrovi bylo králem uděleno v řadě prelátů čtvrté místo; přičemž mezi preláty řeholními byl první.⁹⁰

Velmistr Pospíchal usiloval o návrat Křižovnického řádu zpět k jeho kořenům; prováděl ekonomické reformy řádu, snažil se pomáhat potřebným po válce, rovněž měl starost o náboženské povznesení řádu i věřících, podporoval kulturní život a úctu k zakladateli Křižovníků, později svatořečené Anežce České. Nechal postavit i současný barokní kostel sv. Františka u Karlova mostu v Praze, také kostely v Dobřichovicích, Tursku, Hloubětíně a v Chlumu svaté Máří, kde vzniklo významné poutní místo. Během Pospíchalovy éry potvrdil v roce 1675 papež Klement X. nová řádová statuta, rovněž udělil Křižovníkům titul rytířského řádu.⁹¹ Tento nově udělený titul znamenal, spolu s navracejícím se majetkem, vlivem a prestiží, pro Křižovnický řád značné posílení jeho významu. Ten byl navíc pozitivně umocněn starobylostí řádu.⁹²

⁹⁰ Kortus, Oldřich; Cheb a okolí za saského vpádu v letech 1631 a 1632, [online], in Sborník muzea Karlovarského kraje č. 16/2008, s. 35-36 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.muzeumcheb.cz/sbornik/obsah/pdf/2007/kortus.pdf>

⁹¹ Řád nevznikl jako rytířský, avšak jak bylo výše nastíněno, svou činností a oděvem se rytířským řádům podobal. V roce 1646 byl papežem Inocencem X. potvrzen jako řád vojenský (tj. ordo militaris).

⁹² Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 159-161

Působení velmistra Pospíchala bylo natolik přínosné, že bývá označován jako *restaurator vel secundus fundator ordinis*, tj. obnovitel neboli druhý zakladatel řádu Křižovníků.⁹³ Pospíchalův nástupce, velmistr Jan František Franchimont z Frankenfeldu povolil roku 1705 filiaci křižovnického řádu s řádem trinitářů,⁹⁴ kteří vykupovali křesťany z otroctví, což bylo všeobecně záslužné v době válek s Turky.⁹⁵ Velmistr Franchimont získal v roce 1701 od papeže Klementa XI. právo užívat pontifikálie,⁹⁶ od roku 1705 pak i právo na opatskou benedikci,⁹⁷ čímž byl postaven naroveň opatům.

PŘÍLOHA č. VI.

Velmistr Jiří Ignác Pospíchal (1634-1699)

⁹³ Buben, pozn. 30, s. 140

⁹⁴ Trinitáři, neboli oficiálním názvem Řád Nejsvětější Trojice pro vykupování zajatců (lat. *Ordo Sanctissime Trinitatis pro redemptione captivorum*), je katolický řád, který vznikl ve Francii na konci 12. století coby *ordo canonicus*, se zaměřením na osvobození zajatců z otroctví mírovou cestou (vykupováním). V 17. století se transformovali na medikantský (tj. žebavý) řád.

⁹⁵ Bělohlávek, Václav; Pražský konvent in *Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou*, s. 160

⁹⁶ Termín *pontifikálie* označuje insignie (arci)biskupů (včetně kardinálů a papeže) a opatů. Jsou jimi mitra, berla, pektorál, prsten (a pontifikální rukavice, které jsou od II. Vatikánského koncilu prakticky nepoužívané). Odvozeno od slova *pontifex*, tj. velekněz, v katolickém pojetí ten, kdo přijal biskupské svěcení.

⁹⁷ Opatská benedikce je uvedení do úřadu nového opata (představeného opatství, tj. významného kláštera či jemu na roveň postavenému; zde představený řádu na úrovni opata), kterému během bohoslužby svěčuje (a požehná) daný úřad místní biskup.

10.2 Obnova špitální činnosti

Řád který v té době opět obrátil pozornost i na účinnou pomoc potřebným, znovu obnovoval i špitální aktivity. Roku 1723 udělil císař Karel VI. (vládl 1711-1740) křižovníkům komendu se špitálem v Prešpurku (dnešní Bratislavě). Stejně tak udělil řádu k užívání nově postavený velkolepý chrám sv. Karla Boromejského (Karlskirche) ve Vídni, při kterém Křižovníci také zřídili špitál pro 24 osob.⁹⁸

Kostel sv. Karla se stavěl přes 22 let a o jeho duchovní správu se ucházelo mnoho řádů. Sám císař chtěl pro politické důvody upřednostnit některý ze španělských řádů, avšak dal přednost křižovníkům právě pro výbornou zkušenost s nimi, které nabyl v Karlových Varech, kde se setkal s velmistrem Františkem M. Böhmbem (1722-1750) a jejich historickou zkušenost pracovat s potřebnými osobami. Vídeňský kostel byl vysvěcen roku 1737, o rok později se duchovní správy ujalo šest křižovníckých kněží, ale náklady na jejich plat, jakož i na provoz špitálu byly neúměrně vysoké, teprve v roce 1759 přičkla císařovna Marie Terezie kostelu výtěžek z karlštejnského děkanství.⁹⁹

Náklady, které byly potřeba pro chod vídeňské komendy a špitálu dalece přesahovaly její příjmy, ač posílené o zmíněné příjmy z Karlštejna. Teprve v roce 1774 se odhodlal velmistr požádat císařovnu o finanční pomoc, která přišla v roce 1776 ve velkorysé výši,¹⁰⁰ což vídeňské křižovníky zachránilo.¹⁰¹

Císařovna obecně finančně pomáhala řádu, který se nadále rozšiřoval (zejména v oblasti špitálů a invalidoven), aby zvládal v potřebném rozsahu provozovat své aktivity, díky tomu se křižovníci mohli prosazovat i za hranicemi. Zároveň samotný řád podporoval hospitální aktivity i nepřímo, např. poskytnutím pozemků pro stavbu pražské invalidovny na Špitálním poli (Karlín). Marie Terezie v

⁹⁸ Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 163-164

⁹⁹ P.; Kterak pražští křižovníci dostali se ke kostelu sv. Karla ve Vídni, [online], Časopis katolického duchovenstva, 1919/1+2, str. 83, [cit. 2017-03-15]. Dostupný z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6869>

¹⁰⁰ Jednalo se o částku 129 500 zlatých.

¹⁰¹ Lorenz, Willy; Die Kreuzherren mit dem roten Stern, Königstein 1964, Königsteiner Institut für Kirchen- und Geistesgeschichte der Sudetenländer e. V., ISBN není, s. 87

roce 1748 opětovně potvrdila řádové výsady a privilegia, podporovala řádovou činnost i v duchovní správě; vynakládala nemalé prostředky pro zakládání nových far.¹⁰²

Křižovníci na výše zmíněném Špitálním poli v pražském Karlíně roku 1832 sami zřídili též dětskou opatrovnu, což byl ve své době první a ojedinělý projekt. Mimo nemocné, kteří potřebovali pomoc hospitální instituce se tak začali soustředit i na pomoc nezaopatřených dětí.¹⁰³

O několik let později se obdobné činnosti věnoval i sv. Jan Bosco (1815-1888), italský katolický kněz, zakladatel Kongregace Salesiánů.

10.3 Hradiště sv. Hypolita

Křižovníci do svého vlastnictví získali proboštství na Hradišti svatého Hypolita u Znojma již v roce 1240, kdy jim bylo věnováno králem Václavem I. Postupně se stalo významným místem, kde pěstovali bohatý duchovní a kulturní život. Křižovnický konvent byl v průběhu času několikrát pobořen či vyvlastněn, avšak vždy se podařila jeho opětovná obnova. Na Hradišti původně špitál nestál, byl zřízen až později po vpádu Francouzů na počátku 19. století.

Křižovníci se na Hradišti věnovali spíše duchovní správě; zdejší probošt byl infulovaný zemský prelát a generální vikář řádu, kostel sv. Hypolita byl navíc vyňat z jurisdikce místního biskupa. Přesto se jim zde svým způsobem naskytly jisté příležitosti, díky kterým se řádové *pomoci bližním* mohli alespoň přiblížit.

10.4 Arcibiskup Mořic Adolf

J.Exc. Mořic Adolf Karel vévoda ze Sachsen-Weitz, titulární arcibiskup z Farsaly (Pharsalos, Řecko), sídelní biskup litoměřický, rytíř Maltézského řádu, byl

¹⁰² Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 161

¹⁰³ Buben, pozn. 30, s. 141

typickým barokním církevním hodnostářem.¹⁰⁴ Narodil se v Durynsku v urozené luteránské rodině, která byla boční linií saského královského rodu Wettinů. Po smrti otce ho vychovával jeho strýc J.Em. Christian August kníže ze Sachsen-Zeitz, který byl arcibiskupem v Ostrihomi (Uhersko), Mořic pak sám přijal katolickou víru. Již ve svých 17 letech se stal kanovníkem v Kolíně nad Rýnem a v jeho 28 letech jej papež Benedikt XIII. jmenoval 8.2. 1730 titulárním arcibiskupem z Farsaly a ve stejném roce vstoupil do řádu Maltézských rytířů. Již roku 1731 byl jmenován sídelním biskupem v Hradci Králové, ale na vlastní žádost byl přeložen do Litoměřic. Litoměřická intronizace se konala v listopadu 1733.

V duchu své doby podporoval barokní církevní život, vymohl mnohá privilegia pro litoměřickou kapitolu, podporoval jezuitské lidové misie na území diecéze. Patrně díky výchově byl autokratickým arcibiskupem, který např. zasahoval do rozhodnutí církevního soudu, apod. Navzdory veškerým funkcím a obročím¹⁰⁵ byl se svým osudem nespokojený; podle vlastních slov vděčil matce za výchovu v katolické víře, ale nebyl vděčný za to, že se musel stát knězem, k čemuž ho předurčila rodina. Pro církevní úřady neměl pochopení ani vlohy, přesto byl považován za nadějného arcibiskupa s velkými nadějemi, dokonce se zvažovalo jeho jmenování kardinálem. V důsledku své nespokojenosti se stále více vzdaloval církevnímu životu, prakticky nepobýval na území diecéze, kterou za něj vedli postupně tři generální vikáři. Jeho výdaje na soukromý život neustále rostly, jeho životní styl se začal podobat spíše stylu světského knížete, vybudoval rozsáhlou sbírku obrazů v litoměřické rezidenci a nakupoval i další luxusní předměty světské i církevní povahy. To vše nakonec vedlo k jeho velkému zadlužení, které narostlo do takových rozměrů, že byl na samotné biskupství v Litoměřicích roku 1746 uvalen konkurs.

Mezitím se na politické scéně staly události, vedoucí k tzv. Sedmileté válce. Do Českých zemí, resp. jako první na území litoměřické diecéze, která hraničí se Saskem a tehdejším Pruskem, vtrhl král Fridrich II. Pruský se svým vojskem. Mořic

¹⁰⁴ Plným titulem: Jeho Jasnost Mořic Adolf Karel, O.Melit., titulární arcibiskup farsalský, sídelní biskup litoměřický vévoda saský, vestfálský, z Julichu, Kleve a Bergu, Emgern, lankrabě durýňský, markrabě míšeňský, horno-a dolnolužický, okněžený hrabě henneberský, hrabě z Marku, Ravensbergu a pán na Ravensteinu

¹⁰⁵ *Obročí*, *beneficium* nebo též *prebenda*, je pojem církevního práva, znamenající příjem z úřadu.

Adolf byl jeho politickým odpůrcem, a proto musel z Litoměřic uprchnout. Císařovna Marie Terezie jej poslala na Hradiště sv. Hypolita, aby zde v konventu Křižovníků přečkal válečná léta. Císařovna i saský kurfiřt Fridrich August II. také ujistili Křižovníky, že všechny výdaje, spojené se zdejším pobytem arcibiskupa uhradí, o čemž tehdejší probošt Hauer nepochyboval.

Na Hradišti se křižovníci přímým sociálním aktivitám nevěnovali, neboť zde šlo zejména o významné církevní místo, spojené s jistými církevně-politickými povinnostmi plynoucí z úřadu řádového generálního vikáře a o centrum správy inkorporovaných křižovnických farností v oblasti. A tak díky zdejšímu usídlení Mořice Adolfa měli i na Hradišti příležitost *starat se o bližního*, jakkoli to byl host dobře zajištěný a vysoce urozený. Jeho zdejší pobyt, císařovnou přikázaný, se za čas stal trpěnou návštěvou a pro všechny zúčastněné strany znamenal skutečnou přítěž.

PŘÍLOHA č. VII.

Litoměřický biskup Mořic Adolf ze Sachsen-Zeitz-Neustadt (+1759)

Pro Mořice Adolfa bylo roku 1758 v hradištském konventu vyhrazeno celé východní křídlo hlavní reprezentační budovy. Arcibiskup zde pobýval necelý rok, neboť zemřel již 20. června 1759. Po jeho smrti se zjistilo, že měl obrovské dluhy, jejichž příčinou byl jeho nákladný životní styl. Křižovníkům na Hradišti zůstala jeho pozůstalost, jejíž součástí byly i drahocenné ornáty, pluvíály, bohoslužebné předměty, a také nábytek ve stylu Ludvíka XV. Mnoho předmětů v jeho pozůstalosti náleželo s vysokou pravděpodobností původně do majetku litoměřického biskupství.

Ani pět let po smrti vévodského hosta, o kterého se tamní křižovníci starali, nedošlo k uhrazení dluhů. Probošt Hauer mezitím záměrně vynaložil velké prostředky na obnovu kostela sv. Hypolita, které připočítával k účtům za arcibiskupův pobyt. Až po velkých tahanicích zaslal saský dvůr 7 000 zlatých a později doplatil ještě více než 14 000 zlatých.

Tímto medailonem bych rád poukázal na jisté problémy, které se objevovaly v rámci barokní společnosti jak u světských tak církevních hodnostářů, a z nichž mnohé položily základ Osvícenství a různým proticírkevním proudům. Ty pak nastartovaly revoluční období ve Francii, které se následně přeneslo do celé Evropy. Vévoda Mořic Adolf byl posledním typickým barokním arcibiskupem v Českých zemích. Barokní doba je typickým obdobím pro okázalost a vřelý vztah k Bohu, avšak právě toto období bylo spíše ve znamení určité krize vůči prostému člověku.

10.4 Péče o nemocné v éře Osvícenství

Po smrti Marie Terezie se stal císařem její syn Josef II. (vládl 1780-1790), který se snažil o specifické reformy v duchu tzv. osvícenství.¹⁰⁶ Křižovníci vnímali období osvícenství jako období úpadku, neboť tento směr „rozrušil duchovní stavbu v mysli řeholníků, a tak již léta napřed připravoval katolické řády k pádu a tím ke konečnému zrušení. Také v řádě křižovnickém evropské filosofické ovzduší začalo nakažlivě porušovat dosavadní čistý a zdravý život řeholní, podrývající církevní autoritu a filosofickým pochybovačstvím podlamující vůbec základy zjeveného

¹⁰⁶ Osvícenství byl myšlenkový směr, objevující se v Evropě v průběhu 17. stol., značného rozšíření zaznamenal v 18. stol. Odmítavě se staví k barokní zbožnosti, vyzdvihuje racionalismus, logiku a humanismus.

*náboženství.*¹⁰⁷ Nové myšlenky osvojené císařem znamenaly pro řád (a vůbec řády obecně) značné ohrožení existence a vyvstávaly otázky o jeho dalším směřování.

Velmistr Antonín Jakub Suchánek (1755-1795) vybízel křížovnické spolubratry k tomu, aby se pečlivě věnovali své dosavadní činnosti, a to s maximálním nasazením. Roku 1781 vydal Josef II. opatření, které vytyčovalo nový sociální systém, spočívající v centralizaci a jakési unifikovanosti sociální péče a nařizoval zrušení všech špitálů; stát měl být jediný, kdo se bude starat o potřeby obyvatelstva, péče měla být maximálně sjednocena a neponechána v rukou těch, kteří svou podstatou odporovali myšlenkám nového směru. *„Císař Josef II. brzo po nastoupení vlády oznámil českému guberniu přípisem ze dne 24. V. 1781 základní pravidla, podle kterých se mělo znovu upravit opatrování chudých a ošetřování nemocných, vyslovuje přání, aby se v hlavním městě Praze zřídily pro chudé děti nalezinec a sirotčinec, pro těhotné ženy porodnice, pro nemocné nemocnice a pro šílence blázinec. K tomuto konci nařídil, aby se všechny posavadní špitály a ústavy zaopatřovací zrušily, nemovitosti jim náležející prodaly neb pronajaly, kapitály nadační najisto postavily a ze všech takových důchodů jediný fond nadační (Stiftungsfond) utvořil, z něho by se pak vydržovaly ústavy, které by se nově zřídily.*¹⁰⁸ Josef II. tedy měl na první pohled velice dobrou koncepci, stavějící však na již vykonaném díle, povětšinou řeholních společenství.

Pro řády a další kongregace však v Josefově novém pojetí již nebylo místo, na všechnu povolenou činnost měl monopol stát. V důsledku nakonec došlo k postupnému rušení klášterů a řeholních institucí, které se nevěnovaly shora uvedené péči o druhé, např. právě za pomoci špitálnictví, apod. A tak byl zrušen i Anežský klášter sester klarisek Na Františku.

Pro nově zřizované státní špitály potřeboval císař budovy, vhodné pro takový typ zařízení. Než k výstavbě nových objektů došlo, byly státem využívány mj. právě křížovnické špitály a jejich služby.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 172

¹⁰⁸ Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 173

¹⁰⁹ Bělohávek, Hradec, pozn. 61, s. 83

Vlně zavírání neunikly ani kostely; zavřen byl např. kostel sv. Anny v Praze na Novém městě, či kostel sv. Valentina na Starém městě. Křížovníky před další vlnou plnění císařových nařízení uchránila jeho vlastní smrt.

Po Josefově úmrtí nastoupil na trůn jeho bratr Leopold II. (vládl 1790-1792), který některá opatření značně zmírnil, mnoho z nich dokonce zrušil.¹¹⁰ Myšlenky, které prosazoval císař Josef II. však paradoxně zůstaly zakotvené i v generaci duchovních, která za jeho vlády procházela kněžskou formací. Takoví církevní hodnostáři a úředníci pak takové ideje považovali stále za aktuální a byli jejich podporovateli.¹¹¹

Za vlády císaře Leopolda II. se situace v některých ohledech zlepšila, zároveň však ve Francii propukla revoluce,¹¹² se kterou se evropské mocnosti musely určitým způsobem vypořádat. Císař Leopold II. zvolil cestu vojenského paktu, jak jsem již nastínil v 7. kapitole. Výdaje, které zbrojení provázely, enormně zatížily státní pokladnu, do které byli nuceni přispět mj. i řeholní řády. Tyto výdaje se tedy dotkly i křížovníků, čímž se řád opět dostal do finančních problémů, které jej provázely i do dalších let.¹¹³

Řád utrpěl značné ztráty také v souvislosti s vyhlášením nového dekretu pruského krále Friedricha Wilhelma III. Ten světskou mocí zrušil k 19.11. 1810 řád křížovníků na svém území, čímž zanikla celá slezská řádová větev.¹¹⁴ Tato událost mj. znamenala znatelný pokles prostředků, což se spolu s dalšími nepříznivými událostmi postupně promítlo do opětovného omezování řádové činnosti.

¹¹⁰ Buben, Milan M.; Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou, s. 43-44

¹¹¹ Výraznou osobností mezi josefinisty a osvíceněckými duchovními byl litoměřický biskup J. E. Ferdinand Kindermann von Schulstein (1740-1801). Zasadil se o široké školské a sociální reformy, na druhé straně prosazoval josefínské reformy v precizní důslednosti. MACEK Jaroslav: Biskupství litoměřické, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2005, ISBN 80-7192-978-6, s. 56–61. Další významnou osobností mezi josefínskými církevními hodnostáři byl brněnský biskup, člen Křížovníckého řádu, J.E. Jan Křtitel Lachenbauer, OCr. (1741-1799), známý zejména pro svou dobročinnost vůči chudým lidem. Buben, s. 150

¹¹² Velká francouzská revoluce (1789-1799)

¹¹³ LNĚNIČKOVÁ, Jitka. České země v době předbřeznové 1792-1848. Praha: Nakladatelství Libri, 1999. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-27-3, s. 68.

¹¹⁴ Buben, pozn. 30, s. 141

11. ŘÁDOVÁ ČINNOST VE 20. STOLETÍ

11.1. Období I. republiky

V letech 1910-1912 přestavěl řád svůj hlavní konvent u Karlova mostu do jeho současné podoby. Během první světové války byla řádová činnost utlumena. V jejím průběhu (v roce 1915) se stal novým velmistrem Josef Vlasák, který se angažoval po válce ve výstavbě nových kostelů na předměstí Prahy.¹¹⁵

Když byl po válce donucen k abdikaci bl. císař Karel I. a následně vyhnán z nově vzniklé republiky, začaly se dít změny i v rovině církevní. Katolické vyznání přestalo být státním náboženstvím a postoj nového státu pocítila biskupství i řeholní společenství. Křižovníci vlastnili půdu, kterou obhospodařovali a z výnosů financovali svou činnost. V rámci tzv. první pozemkové reformy byli státem o většinu pozemků připraveni, což vedlo k prudkému omezení aktivit řádu mimo duchovní správu - pro sílící nedostatek finančních prostředků.¹¹⁶

Přes finanční nesnáze se velmistr Vlasák snažil o obnovení sociální a charitativní činnosti, zároveň se také řád po jeho vedením věnoval kulturní obnově v poválečné zemi. Tato snaha nebyla marná, činnost řádu se v meziválečném období podařilo stabilizovat, zejména po roce 1930 se řád dočkal výraznějšího obnovení počtu členů.

S příchodem druhé světové války a nacistické okupace v Československu, se situace pro církevní instituce nevyvíjela příznivě. Konvent sv. Františka u Karlova mostu zabrala protektorátní správa, aby zde zřídila kanceláře pro vlastní potřeby, jakož i prostory pro Gestapo.¹¹⁷ Podobný osud potkal i ostatní řádové nemovité majetky. Na velmistra Vlasáka přišlo tajné policii udání a po následném vyšetřování byl "pouze" vypovězen z Prahy. Zbytek války, během které byla minimálně oficiálně

¹¹⁵ Catalogus venerabilis cleri. Pragae: Arcibiskupství pražské, 1937. 1033 s.

¹¹⁶ Buben, pozn. 30, s. 141

¹¹⁷ Buben, pozn. 30, s. 150

řádová činnost paralyzována, přežil v augustiniánském klášteře v Brně, odkud se věnoval protinacistickému odboji.

11.2. Období po II. světové válce

Po válce započaly znovu snahy o obnovu řádu a jeho činnosti, avšak po komunistickém převratu stát opět systematicky konfiskoval mj. i církevní majetek a snažil se o cílenou likvidaci zejména řeholního duchovenstva. Tu režim projevil mj. např. během tzv. Akce K, kdy během noci bylo zatčeno 2376 řeholníků a internováno, jejich majetky zabaveny, zrušeno bylo přes 300 klášterů. Konvent sv. Františka byl opět zabaven státní mocí, komunistická vláda zde zřídila kanceláře ministerstva vnitra. Kompletně zničena byla i mostecká komenda, jak bylo popsáno v 7. kapitole.¹¹⁸ Velmistr Vlasák nebyl internován, byl však nucen působit jako řádový kněz ve farnosti sv. Petra na Poříčí. Po jeho smrti v roce 1958, kdy se dožil 91 let, byla činnost řádu v podstatě znemožněna; velká část řeholníků byla uvězněna, nebylo možné svobodně zvolit nového velmistra a jediná komenda, která přežila komunistické změny byla ve Vidni při chrámu sv. Karla. Ta ve skutečnosti suplovala pražské sídlo řádu.¹¹⁹ Křižovníci i zde našli novou formu pomoci tehdejšímu potřebným.

PŘÍLOHA č. VIII.

Znak 48. velmistra P. PharmDr. Mgr. Josefa Šedivého O.Cr.

¹¹⁸ Buben, pozn. 30, s. 150

¹¹⁹ Buben, pozn. 30, s. 150

Když řád nemohl vykonávat svou činnost bez represí ve své domovské zemi, pomáhal alespoň lidem, kteří se nechtěli spolupodílet na budování lidově demokratického státu. Tito lidé proto často volili tajný (z pohledu tehdejší moci nezákonný) útěk za hranice. Uprchlíkům z Československa tak Křižovníci pomáhali během cesty na Západ, aby bez větších problémů zvládli první dny v cizí zemi. Řád tak znovu dokazoval, že je věrný svému prvotnímu úkolu, tj. pomoci těm nejpotřebnějším, a lidem ve složitých životních situacích, ať už materiálně či duchovně.

PŘÍLOHA č. IX.

Současný řádový oděv velmistra a členů řádu

12. KANONIZACE ANEŽKY ČESKÉ

12.1. Blahoslavení Anežky

Životopis Anežky Přemyslovny byl sepsán na popud královny Elišky Přemyslovny (její prapraneteře), která velmi usilovala o Anežčinu kanonizaci. Na úsilí své matky navázal i císař Karel IV., avšak ani jeho snahy nebyly završeny schválením v Římě. V dalších staletích byla úcta k Anežce pěstována lokálně, zejména křižovníky a jezuity. Až z podnětu pražského arcibiskupa Bedřicha kardinála Schwarzenberga byla Anežka blahoslavena v r. 1874 papežem Piem IX.

12.2. Svatořečení Anežky

Ke svatořečení se cesta otevřela zcela až v roce 1989, kdy se však Československo stále nacházelo v moci totalitního režimu. Z lidově demokratické, resp. socialistické republiky nebylo možné zcela svobodně vycestovat, dokonce takové jednání stát postihoval jako trestný čin dle §109 trestního zákona č. 140/1961 Sb. Pokud již někdo povolení k vycestování dostal, jednalo se většinou o dobře prokádrované občany, kteří se “zasloužili o budování socialismu”, popřípadě mělo vycestování různé podmínky, ztěžující získání nutné výjezdní doložky.

Při organizaci poutě do Říma, která byla pořádána u příležitosti svatořečení Anežky Přemyslovny samotní organizátoři počítali spíše s účastí poutníků, kteří budou posláni přímo státní mocí. Nemělo se tedy jednat o skutečné poutníky, spíše o osoby věrné režimu a samotný *výlet do Říma* pak měl představovat jakousi odměnu pro ně. Realita však byla, k překvapení a údivu všech, naprosto odlišná. Do Říma začátkem listopadu 1989 vyjely čtyři speciální vlaky, více než sto autobusů, velké množství aut a dokonce letecký speciál, v nichž přijížděli skuteční poutníci. Státní moc povolila vycestovat na Západ více než 10 000 osobám. Jednalo se tak o největší povolení ze strany státní moci, které nikdo neočekával.

Všichni poutníci z Československa byli označeni křižovnickými symboly; červeným maltézským křížem a hvězdou, na stuze připevněné na klopě. K samotnému

svatořečení Anežky Přemyslovny došlo 12. listopadu 1989, církevní svátek byl ustanoven na 13. listopadu. Pět dní po kanonizaci došlo v Československu k Sametové revoluci, kdy byl totalitní režim svržen a nahrazen pluralitním demokratickým zřízením.

PŘÍLOHA č. X.

Kanonizační obraz sv. Anežky České

13. ČINNOST ŘÁDU V SOUČASNOSTI

13.1 Po revoluci 1989

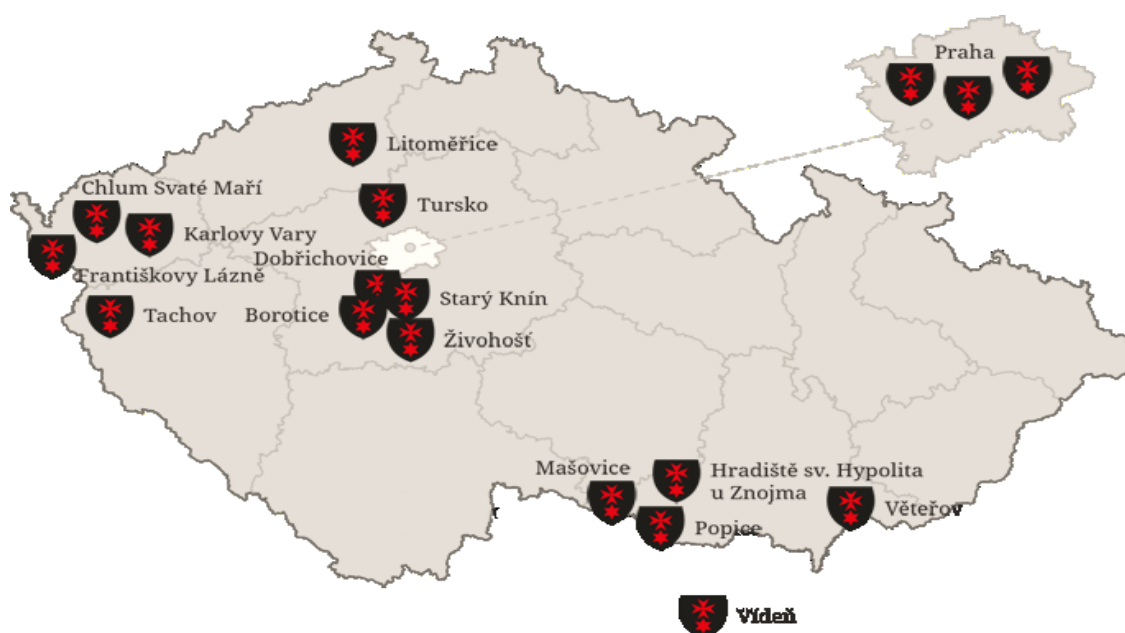
Po revoluci v roce 1989 se řád postupně vzpamatovával z období útlaku a nesvobody. Došlo k postupné stabilizaci členů, neboť z poválečných 50 křižovníků jich “zbylo” v roce 1991 jen 13 (z toho 6 kněží, 5 kleriků a 2 novicové). V současné době v Česku a Rakousku působí 15 řádových kněží. Během let byly postupně navraceny některé řádové majetky, které stát během totality znárodnil. Obnovy se dočkala řada křižovnických poutních míst, např. Chlum sv. Máří. Křižovníci se opět ujali správy inkorporovaných farností a členové řádu opět pomáhají jednotlivým biskupstvím s obsazováním farností v těch případech, kde chybí diecézní kněží.

13.2 Současnost

K samotné sociální činnosti se však řád již nevrátil. V současnosti křižovníci neprovozují žádnou nemocnici, avšak finančně podporují nemocnici Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Mimo to řád přispívá i na další sociální programy.

PŘÍLOHA č. XI.

Místa působení křižovníků v současnosti

14. ZÁVĚR

Křižovníci s červenou hvězdou představují katolický řád s velice bohatou historií. Ta je protkána zejména pomocí bližním, a to rozličnými způsoby. Již od svého založení coby špitální bratrstvo, se členové starali o ty, kteří jejich službu potřebovali ve společnosti nejvíce, totiž o chudé, trpící a umírající. Stali se určitými průkopníky veřejné sociální péče v Českých zemích, ještě na počátku 14. století byl jediný veřejný špitál právě ten křižovnický u sv. Františka.

Po povýšení bratrstva na církevní řád se křižovníci stále věnovali svému poslání, ke kterému navíc přibyla duchovní péče. Ačkoli byli podporováni i světskou mocí, jejich dobré dílo se často stávalo terčem mnoha uskupení, kterým byli jakýmsi trnem v oku. Ať už to byli husité, švédská vojska, pruská vojska, králové či císařové, budovatelé nové republiky, nacisté, či komunisté. Všechna tato úskalí řád přečkal a křižovníci dodnes působí jako podporovatelé charity a nemocnic, ačkoli již sami žádnou neprovozují.

Během své mnohasetleté historie křižovníci položili základy sociální péče, kterou dále rozvíjeli, stali se faráři na mnoha farách, finančně zajišťovali určitý čas pražské arcibiskupství, pomáhali emigrantům v době totality. Dnes se křižovníci věnují zejména pastorační službě na svých farách jakož i na farách diecézních, a to v České republice a v Rakousku. Touto činností se zcela jistě podílí na díle spásy a pomáhá tam, kde je jeho služeb potřeba nejvíce.

CONCORDIA RES PARVA CRESCUNT.

DISCORDIA RES MAXIMA DILABUNTUR.

Svorností nepatrné věci rostou. Nesvorností se i největší věci rozpadají.

(hlavní řádové heslo)

15. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

bl.	=	blahoslavený/á, stupeň v rámci kanonizačního procesu
čs.	=	Československo, československý
J.Em.	=	Jeho Eminence, zdvořilostní titul kardinálů
J.Exc.	=	Jeho Excelence, zdvořilostní titul arcibiskupů a biskupů
J.M.	=	Jeho Milost, zdvořilostní titul velmistřů, opatů, kanovníků
lat.	=	latinsky
O.Cr.	=	ordo Crucigerorum, označení člena řádu Křižovníků s červenou hvězdou
O.Melit.	=	ordo Melitensium, označení člena řádu Maltézských rytířů
P.	=	Pater, tj. otec, zdvořilostní titul řeholního kněze
R.D.	=	Reverendus Dominus, tj. důstojný pán, zdvořilostní titul diecézního kněze
sv.	=	svatý/á

16. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAŠKOVÁ, Hana: Obhájená diplomová práce - Rytířský řád křížovníků s červenou hvězdou a jeho proměny. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra filozofie. Plzeň 2012.

BĚLOHLÁVEK, Václav: Pražský konvent in Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou.

BĚLOHLÁVEK, Václav; HRADEC, Josef: Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou, Praha 1930.

BROOKE, Christopher Nugent Lawrence: Evropa středověku v letech 962-1154. Praha: Vyšehrad, 2006. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 80-7021-831-2.

BUBEN, Milan: Encyklopedie řádů a kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. 1. vydání. Praha: Libri, 2002. sv. I. díl: Řády rytířské a křížovníci. s. 215. ISBN 80-7277-085-3.

CATALOGUS venerabilis cleri. Pragae: Arcibiskupství pražské, 1937.

CIC Kodex kanonického práva: Úřední znění textu a překlad do češtiny: Latinsko-české vyd. s věc. rejstř. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

DOLEJŠÍ, J.: Duch smaragdového kříže. Dějiny rytířského a špitálního řádu sv. Lazara Jeruzalémského se zvláštním zřetelem na Čechy a Moravu. Praha: Agentura Pankrác, 2003. ISBN 80-902873-9-5.

HALADA, Jan: Lexikon české šlechty: erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti. Praha: Nakl. Akropolis, 1994. ISBN 80-901020-3-4.

HLEDÍKOVÁ, Z.: Pražské klášterní špitály od 13. století do 15. století, Documenta Pragensia, VIII, 1987.

HLOŠINA, Václav O.: České duchovní řády za rozmachu husitské bouře: příspěvek k dějinám náboženské a sociální revoluce 15. století v zemích československých, Praha 1924.

HRUDNÍKOVÁ, M.: Řeholní život v českých zemích. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-222-6.

JÍLEK, Petr J.: Spiritualita humanitární pomoci. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7553-021-9.

KADLEC, Jaroslav: Přehled českých církevních dějin 2, Praha 1991, Zvon.

- LAWRENCE, C. H.: Dějiny středověkého mnišství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-88-7.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka: České země v době předbřeznové 1792-1848. Praha: Nakladatelství Libri, 1999. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-27-3.
- LORENZ, Willy: Die Kreuzherren mit dem roten Stern, Königstein 1964, Königsteiner Institut für Kirchen- und Geistesgeschichte der Sudetenländer e. V.
- MACEK, Jaroslav: Biskupství litoměřické, Karmelitánské nakladatelství: Kostelní Vydří, 2005, ISBN 80-7192-978-6.
- MLÝNKOVÁ, Jana: Péče o staré občany: Učebnice pro obor sociální činnost. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3872-7.
- MLÝNKOVÁ, Jana: Pečovatelsví 1. díl: Učebnice pro obor sociální péče - pečovatelská činnost. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3184-1.
- ROUČKA, Bohuslav: Špitály, jejich majetek, správa a postavení v daňovém systému českého feudalismu. Roučka, Bohuslav. Právněhistorické studie. 12, Praha 1966.
- STAŇKOVÁ, M.: Z historie charitativní a řádové ošetrovatelské péče. Sestra. 2003, roč. 13, no. 2, s. 18, ISSN 1210-0404.
- SVOBODNÝ, Petr; HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: Dějiny lékařství v českých zemích. 1. vydání. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1.
- SVOBODNÝ, Petr; HLAVÁČKOVÁ, Ludmila: Pražské špitály a nemocnice. Praha 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-315-0.
- WOODWARD, Kenneth L.: Making saints: how the Catholic Church determines who becomes a saint, who doesn't, and why. New York: Simon and Schuster, c1990. ISBN 978-0-671-64246-4.

17. SEZNAM OSTATNÍCH ZDROJŮ

Catholic encyclopedia; Abbot. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/cathen/01015c.htm>

Časopis katolického duchovenstva; 1919/1+2. Dostupný z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=6869>

Česká provincie řádu sv. Augustina; Augustiniáni. Dostupné z: <http://www.augustiniani.cz/augustiniani/augustiniani>

Hospic svatého Štěpána, Litoměřice; Dostupné z: <http://www.hospiclitomerice.cz/O-nas/Z-historie>

Kláster sester klarisek; Práce. Dostupné z: <http://www.klarisky.cz/pages/cs/prace.php>

KORTUS, Oldřich: Cheb a okolí za saského vpádu v letech 1631 a 1632; in Sborník muzea Karlovarského kraje č. 16/2008, s. 35-36. Dostupné z: <http://www.muzeumcheb.cz/sbornik/obsah/pdf/2007/kortus.pdf>

Revue pro církevní právo; číslo 3/96. Dostupné z: <http://sccp.prf.cuni.cz/1-10/hrdina.htm>

Slovanská benediktinská kongregace sv. Vojtěcha; „Řád sv. Benedikta, Život podle řehole. Dostupné z: <http://www.benediktini.cz/zivot-podle-rehole.html>

18. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH (A JEJICH ZDROJŮ)

č.	NÁZEV PŘÍLOHY A UŽITÝ ZDROJ:	str.:
I.	Znak řádu Křižovníků s červenou hvězdou http://www.praha1.cz/cps/odbory-a-oddeleni-5913.html	17
II.	Založení řádu Anežkou Přemyslovnou http://fu-frl.hyperlink.cz/krizovnici-sin.html	23
III.	Anežský klášter v Praze, kolorovaný oceloryt z r. 1860 www.antikvariatbretschneider.cz/shop/pragensie	36
IV.	Hlavní řádové sídlo, Klášter křižovníků, ul. Křižovnická č.1, Praha 1. https://cs.wikipedia.org/wiki/Rytířský_řád_křižovníků_s_červenou_hvězdou	38
V.	Arnošt Vojtěch kardinál Harrach, arcibiskup pražský http://www.wikiwand.com/cs/Kníže-biskup	42
VI.	Velmistr Jiří Ignác Pospíchal (1634-1699) https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří_Ignác_Pospíchal	44
VII.	Litoměřický biskup Mořic Adolf ze Sachsen-Zeitz-Neustadt (+1759) http://www.wikiwand.com/cs/Seznam_litoměřických_biskupů	48
VIII.	Znak 48. velmistra P. PharmDr. Mgr. Josefa Šedivého O.Cr. http://krizovnici.eu/o-radu/mistri-a-velmistri/josef-sedivy/	53
IX.	Současný řádový oděv velmistra a členů řádu http://fu-frl.hyperlink.cz/krizovnici-instalace.html	54
X.	Kanonizační obraz sv. Anežky České http://farasternberk.sweb.cz/klarisky.htm	56
X.	Místa působení křižovníků v současnosti http://krizovnici.eu/o-radu/mista-pusobeni-radu/	57